

HASEN B. ZİYÂD'IN MÜSNED'İNDE YER ALAN MÜRSEL RİVAYETLER*

Hayire YÜKSEK**
Ayşe GÜLTEKİN***

Öz

Hasen b. Ziyâd el-Lü'lûf, Hanefî mezhebinin beşinci büyük imamı ve Ebû Hanîfe'ye en uzun süre talebelik etmiş olan müctehid bir âlimdir. Aynı zamanda Ebû Hanîfe'nin on beş *Müsned*'inden birini rivayet edenler arasındadır. Fıkıhçı kimliğinin yanı sıra hadis sahasındaki bilgisi ve dönemin meşhur bazı muhaddislerine hocalık yapmış olması, onun hem fıkıh hem de hadis alanında çok yönlü bilgiye sahip olduğunu göstermektedir. Hakkında çeşitli cerhler yapılmakla birlikte bu cerhlerin çoğunlukla mezhep taassubundan kaynaklandığı görülmektedir. Bu makalede Hasen b. Ziyâd'ın *Müsned*'inde yer alan yirmi iki mürsel hadisin râvi ve sened yönünden incelenmesi, bu hadislerin sahih kaynaklardaki varlığı, inkıtân hangi râvilerden kaynaklandığı, mürseli yapan râvinin sika olup olmadığı, hazfedilen râvinin kimliği ve güvenilirliği, sahih olarak gelen şâhid rivayetlerle desteklenip desteklenmediği ortaya konulmaya çalışılacaktır. Tüm bunlar yapılırken Hasen b. Ziyâd'ın Hanefî mezhebine mensup olması dolayısıyla Hanefîlerin mürsel hadislerle bakış açısında hangi kriterleri esas aldığı, mürsel hadislerin sahih hadisler gibi kabul edilip edilemeyeceği ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Hasen b. Ziyâd, Müsned, Mürsel, Sened.

Mursal Narrations in Hasen B. Ziyad's Musnad

Abstract

Hassan b. Ziyâd al-Lu'lui is the fifth greatest imam of the Hanafi doctrine and a mujtahid scholar who has been the longest student of Abu Hanifa. He is also among those who narrated one of Abu Hanifa's fifteen Musnads. In addition to his identity as a fiqh scholar, his knowledge in the field of hadith and the fact that he taught some famous hadith scholars of the period show that he had sophisticated knowledge in both fiqh and hadith. Although various jarhs have been made about him, it's seen that these jarhs are mostly due to sectarian bigotry. In this study, twenty-two mursal hadiths in Hassan b. Ziyâd's Musnad were examined in terms of narrators and sanad; the existence of these hadiths in authentic sources, from which narrators the inqita originated or not, whether the narrator who made the mursal is reliable or not, the identity and reliability of the narrator, and whether it is supported by the authentic narrations will be revealed. While all this was being done, Since Hassan b. Ziyâd is a member

* Bu makale 2018 yılında Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlanan "Zâhid el-Kevserî'nin 'el-İmtâ'" Adlı Eserinde Yer Alan 'Müsnedü Ebî Hanîfe li'l-Hasen b. Ziyâd'daki 60 Hadîs-i Şerîfin Tahrîci ve Değerlendirilmesi" başlıklı yüksek lisans tez çalışması esas alınarak hazırlanmıştır.

** Doktora Öğrencisi, Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, gulistan_1024@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4435-5474.

*** Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Hadis Anabilim Dalı, ayse.gultekin@usak.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0088-880X.

of the Hanafi doctrine, it will be tried to reveal what criteria Hanafis take as a basis in their view of mursal hadiths, and whether mursal hadiths can be accepted as authentic hadiths.

Keywords: Hadith, Hassan b. Ziyâd, Musnad, Mursal, Sanad.

Giriş

Ebû Hanîfe Hz. Peygamber’i inkâr etmekle Allah’ı inkâr etmeyi eşdeğer olarak kabul etmekte ve “Biz duyalım duymayalım, Resûlullah’ın söylediği her şey başımız gözümüz üzerindedir. Biz ona inanır ve onun Allah’ın elçisinin dediği gibi olduğuna şehâdet ederiz.” demektedir.¹ Onun fikhî diğer mezhep imamlarında olduğu gibi öncelikle Kur’ân’a ve Hz. Peygamber’in hadislerine dayanmaktadır. Ancak Ebû Hanîfe özellikle eleştirdiği rivayetler hakkında “Kur’ân’a arz” metodunu öne çıkaran tavrıyla diğer mezhep imamlarından ayrılmaktadır. Onun rivayetleri Kur’ân’a arz ederek farklı tercihlerde bulunmasını Hz. Peygamber’in sünnetine tâbî olmama, sünneti önemsememe şeklinde değerlendirmek doğru değildir. “Ben, bunları yalanlıyorum. Ancak benim bunları yalanlamam ve reddim, Nebî’yi (s.a.v.) yalanlama değildir. Peygamber sözü için yalanlama, bir adamın ‘Ben Nebî’nin sözünü yalanlıyorum.’ demesiyle olur.”² sözü, onun Hz. Peygamber’i ve onun sünnetinin bağlayıcılığını değil, Resûlullah’a isnad edilen rivayetleri eleştiriye tâbî tuttuğunu ortaya koymaktadır.³ Ebû Hanîfe’nin bu yaklaşımı hakkında “Hadisi re’y ve içtihadında kaynak alması onun, menkûlü ihmal ettiği değil makulü görüşüne dâhil ettiği şeklinde yorumlanabilir.” ifadelerinin kullanılması dikkat çekicidir.⁴

Genel kanaate göre Hanefî fakihleri ve usûlcüleri hadisin senedinden çok metni ve muhtevâsıyla ilgilenir, hadisin senedi konusunda gerekli hassasiyeti göstermezler. Sened daha çok metinde bir problem tespit edildiğinde incelemeye tâbî tutulur, metinde herhangi bir işkâl söz konusu değilse göz ardı edilir. Hanefîlere ait olan usûl eserleri incelendiğinde bu iddiaların da gerçeği yansıtmadığı, râviler ve senedlerle ilgili pek çok konu hakkında teferruatlı bilgiler verildiği görülmektedir.⁵ Ebû Hanîfe ve onun yetiştirdiği öğrenciler fikhî konularda hükme medâr olan rivayetleri tercih ederken metnin Kur’ân’a ve akla uygun olmasına dikkat etmişler, insanlar için kolay ve uygulanabilir olan rivayetleri seçmiş, zamanla ortaya çıkan gelişmeleri dikkate almış, örfе uygunluk kriterini benimsemiş ve insan hayatını, insanî değerleri korumaya gayret etmişlerdir.⁶

İslâmî ilimlere dair istilâhların netleşmediği ilk asırlarda yazılan kaynak eserlerde senedde yer alan her türlü kopukluk “inkitâ” kelimesiyle ifade edilmiş, Hanefî usûlcüler peş peşe veya tek tek râvi düşmelerini ifade etmek için daha çok “irsal” tabirini kullanmışlardır. Mürsel haberlerle kastedilen zahiri inkitâ iken delillerin çatışması ve râvi kusurlarından kaynaklanan inkitâî bâtinî inkitâ olarak değerlendirmişlerdir. Bu yönüyle inkitâî sadece senedi ilgilendiren bir kavram olarak değerlendirmedikleri görülmektedir.⁷

Hadisçilere göre mürsel hadis tabînin sahabeyi atlayarak doğrudan Hz. Peygamber’den naklettiği hadis olarak açıklanırken fakihlere göre senedinin herhangi bir yerinde peş peşe veya ayrı ayrı inkitâ olan her hadise teşmil edilmiştir. Fıkıhçıların anlayışına göre muttasıl olmayan her türlü haber

¹ Nu‘mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh Ebû Hanîfe, *el-‘Âlim ve’l-müteallim* (İmam-ı A‘zam’ın Beş Eseri İçinde) çev. Mustafa Öz, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1992), 20, 25.

² Ebû Hanîfe, *el-‘Âlim ve’l-müteallim*, 24.

³ Geniş bilgi için bk. İsmail Hakkı Ünal, *İmam Ebû Hanîfe’nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu*, (Ankara: DİB Yayınları, 1994), 84-88; İsmail Hakkı Ünal, “Ebû Hanîfe’nin Hadis Sünnet Anlayışı”, *İmam-ı A‘zam Ebû Hanîfe ve Düşünce Sistemi Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri*, (Mudanya: Kur’ân Araştırmaları Vakfı, 2003), 2/275-283; İsmail Hakkı Ünal, “Ebû Hanîfe’nin Hadis Sünnet Anlayışı”, *İsam* (Erişim 25 Temmuz 2021).

⁴ Selahattin Aydemir, “Ebû Hanîfe’nin Re’yini Hadis ile Temellendirmesi ve Uygulamaya Dair Bazı Örnekler”, *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 8/15 (Haziran 2021), 99.

⁵ Mutlu Gül, *Hanefî Usulünde Hadis Tenkidi*, (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018), 33.

⁶ Geniş bilgi için bk. Ünal, *İmam Ebû Hanîfe’nin Hadis Anlayışı*, 84-88; Ünal, “Ebû Hanîfe’nin Hadis Sünnet Anlayışı”, 2/83-122.

⁷ Gül, *Hanefî Usulünde Hadis Tenkidi*, 98-99.

mürseldir. Buna göre mürsel hadis münkati‘, mu‘dal, muallak ve müdelles hadisleri kapsayan bir çerçeveye sahiptir.⁸

Mürsel hadisin ilk nüvelerinin tâbiîn döneminde ortaya çıktığı görülmektedir. Çünkü âdil olan sahâbîler, birbirlerine hadis rivayet ederken sened zikretmemelerine rağmen tâbiîler birbirlerinden ya da sahâbîlerden rivayette bulunurlarken bu durum hadisi kimden aldıklarını araştırmayı gerekli kılmış, onların senedde bahsetmediği kişinin sahâbe olması nedeniyle hadisçilerin kullandığı mânâdaki mürsel hadis terim anlamını ilk asrın sonlarında kazanmıştır. Mürsel hadis rivayet eden ve mürsellerinin makbul olup olmadığı tartışılan meşhur hadis imamlarının genellikle tâbiînden olması da bunu kanıtlamaktadır.⁹

Salahattin Polat mürsel haberin delil olarak kullanılması konusunda fakihlerin yaklaşımını eleştirerek şunları söylemektedir: “Fakihlerin mürsel hadislerin değeri konusundaki teorik kabullerine rağmen tek tek mürsel rivayetler söz konusu olduğunda bu teorik kabullere tamamen uymadıkları tarihî bir gerçektir. Mezhep prensiplerine uyan mürseller kabul edilip gerekçeleri üretilirken mezhep prensiplerine ters düşen mürseller için de ret gerekçeleri üretilmiştir. Bu tutum sadece mürseller için değil, belli ölçüde bütün hadisler için söz konusudur. Bunda fakihlerin hüküm verirken konuyla ilgili delil ve karineleri tek tek değil, bir bütün olarak değerlendirmeleri önemli bir etkidir. Bu tavırlarının bir sonucu olarak çoğu zaman hadislerden işlerine geleni aldıkları, işlerine gelmeyen almadıkları gibi bir intiba oluşabilmektedir.”¹⁰

Hanefî usûlcüleri mürsel haberin delil değerini dört kısımda incelemişlerdir. Sahâbe mürselinin delil olarak kullanılması konusunda hadisçilerle fakihler arasında bir ihtilaf söz konusu değilken tâbiîn ve etbau’t-tâbiîn mürselleri genel olarak kabul görmüştür. Kerhî (öl. 340/952) dönem farkı gözetmeksizin bütün mürsellerin makbul olduğunu savunurken İsa b. Ebân (öl. 221/836) râvinin ilim ehlinin kendisine itimat ettiği bir kimse olmasını şart koşmaktadır. Cessâs (öl. 370/981) ise sahâbe ve tâbiîne ait olan mürsellerin makbul olduğunu, etbau’t-tâbiîn mürsellerinin râvinin güvenilen kimselerden hadis nakletme şartına bağlı olarak makbul olacağını söylemektedir. Üçüncü nesilden sonraki râvilerin mürselleri ise Hanefî usûlcülere göre makbul kabul edilmemiştir.¹¹

Hanefî usûlcüler arasında müsned ve mürsel haberin sahihliği konusunda farklı görüşlere rastlanmaktadır. Kimileri mürsel haberi müsnedden daha güçlü bir delil olarak kabul ederken kimileri ise müsned haberin mürselden daha kuvvetli olduğunu ifade etmektedirler. İbrâhim en-Neha‘î, Urve b. ez-Zübeyr, Hasan-ı Basrî gibi mürsellerinin güvenilir olduğunu belirten meşhur imamların mürselleri müsnedlerinden daha sağlam kabul edilirken bu vasıflara sahip olmayan kimselerin müsnedleri daha sahih kabul edilmiştir.¹²

Mürsel kelimesi, irsal masdarından türetilmiş olup “göndermek, bırakmak, gönderilen şey ya da şahıs” gibi manalara gelmektedir. Bu bağlamda resul kelimesi ile aynı anlamda da kullanılmaktadır.¹³ Terim olarak tâbiînin senedden sahâbîyi düşürerek Resûlullah’tan naklettiği hadis için kullanılan özel isimdir.¹⁴ Mürselin sahih, hasen, matrûh, zayıf ve mevzû olmak üzere beş çeşidi vardır.¹⁵ Hatîb el-Bağdâdî (öl. 463/1071) mürseli, râvinin çağdaşı olmayan ya da görüşmediği birinden rivayet etmesi şeklinde yorumlamaktadır.¹⁶ Bu yönüyle o fukahânın tanımını benimsemekte, mürseli münkati‘ manasında kullanmaktadır.

⁸ Salahattin Polat, *Mürsel Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 63-64.

⁹ Salahattin Polat, “Mürsel”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/52.

¹⁰ Salahattin Polat, *Mürsel Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri*, 168.

¹¹ Geniş bilgi için bk. Gül, *Hanefî Usulünde Hadis Tenkidi*, 101-107.

¹² Polat, *Mürsel Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri*, 107-109.

¹³ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, nşr. Abdullah Ali el-Kebîr vd. (Kahire: Dâru'l-Me‘ârif, ts.), [r-s-l md.], 3/1644-1645.

¹⁴ Muhammed b. Ahmed ez-Zehbî, *el-Mûkaza fî İlmi Mustalahi'l-Hadis*, thk. Abdülfettah Ebû Gudde (Halep: Matbû‘âtü'l-İslâmiyye, 1405), 38-39.

¹⁵ Zehbî, *el-Mûkaza*, 38-39.

¹⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî ilmi'r-rivâye* (b.y.: Dâiretü'l-Me‘ârifü'l-Osmâniyye, 1357/1939), 21.

İbnü's-Salâh, (öl. 643/1245) mürseli çoğunluğun yaptığı tarifle tâbiünden herhangi birinin "Resûlullah şöyle dedi" tabirini kullanması şeklinde ifade etmekte, bununla birlikte sadece büyük tâbiilerin dışındakilerden gelen rivayetlerin mürsel olması konusunda tartışma olduğunu belirtmektedir.¹⁷

Sahâbe mürseli ile amel edilmesi konusunda ulema ittifak halinde olmasına rağmen mürsel hadis konusu ihtilâfıdır. Âlimlerin çoğunluğuna göre mürsel hadis delil olmaz. Ancak sika bir râvinin yaptığı mürsel Ebû Hanîfe, İmam Mâlik, Ahmed b. Hanbel ve kelâmcıların bir kısmına göre hüccettir. İmam Şâfi'î ise büyük tâbiünün mürselleriyle i'tibar araştırmasına dayalı olarak amel edilebileceğini söylemektedir.¹⁸

İkinci ve üçüncü asrın mürsellerini hüccet addeden Hanefilerden İsa b. Ebân'a (öl. 221/836) göre mürsel, müsnedden daha kuvvetlidir. İmam Şâfi'î ise mürsel hadisi ancak bir âyet, meşhur bir sünnet ya da selefın ameli ile desteklendiği ve herhangi bir yerinde kopukluk olmayan bir başka senedle geldiği takdirde kabul etmektedir.¹⁹

Süyûtî, (öl. 911/1505) mürsel hadisin delil olması konusundaki görüşleri şu şekilde özetlemiştir: 1) Mutlak olarak hüccettir. 2) Mutlak olarak hüccet değildir. 3) İlk üç neslin irsali hüccettir. 4) Sadece âdil olanların rivayeti makbûldür. 5) Yalnızca Saîd b. Müseyyeb'in mürseli hüccettir. 6) Saîd'in mürsellerinden başka delil yoksa hüccettir. 7) Saîd'in mürseli, müsnedden daha kuvvetlidir. 8) Mendub olarak delil olur. 9) Vaciblerde delil olamaz. 10) Sahâbînin mürseli ile delil getirilir.²⁰

İmam Ebu'l-Müeyyed Hârizmî, (öl. 655/1257) Ebû Hanîfe'nin on beş *Müsned*'ini eserinde bir araya getirmiştir.²¹ Hasen b. Ziyâd, *Kitâbü'l-Mücerred* adlı eserinde, Ebû Hanîfe'den rivayet ettiği fıkıh ile alakalı meseleleri ve delillerini toplamıştır. Daha sonra Muhammed b. İbrâhim b. Hubeys el-Beğavî, *Kitâbü'l-Mücerred*'de, Hasen b. Ziyâd'ın Ebû Hanîfe'den rivayet ettiği hadisleri diğer hocalarından rivayet ettiği hadislerden ayırmıştır. Hasen b. Ziyâd'ın ismi ile anılan meşhur *Müsned*'i ise *Kitâbü'l-Mücerred*'deki Ebû Hanîfe'den işitilen hadisleri içerir²² ve on beş *Müsned*'den birisini oluşturur. Zâhid el-Kevserî (öl. 1952), Hasen b. Ziyâd'ın *el-Müsned*'indeki altmış hadisi *el-İmtâ'* kitabında nakletmiştir. Bu makalede *el-İmtâ'* adlı kitapta yer alan bu altmış hadis içerisinde mürsel olarak tesbit edilen yirmi iki hadis nakledilerek her bir hadisin altında sened ve râvileri incelenecek, mürsellerin hangi durumlardan kaynaklandığı, varsa inkitân giderildiği durumlar, sahih kaynaklarda bu senedlerin yer alıp almadığı ve şahidlerle desteklenip desteklenmediği ortaya konulacaktır.

Hasen b. Ziyâd'ın Müsned'indeki Yirmi İki Mürsel Hadisin Sened ve Râviler Açısından Değerlendirilmesi

1. HADİS: Lü'lû > Ebû Hanîfe > Hammâd > İbrâhim > Huzeyfe.

"Huzeyfe (r.a.) cünüpken yola çıktı. Nebî (s.a.v.) onu gördü ve musafaha etmek için ona doğru yürüdü. Huzeyfe elini geri çekti ve cünüb olduğunu söyledi. Bunun üzerine Nebî "Elini yaklaştır. Şüphesiz ki mü'min necis olmaz." buyurdu.²³

¹⁷ Takıyyüddîn Osman İbnü's-Salâh, *Mukaddimetü İbni's-Salâh*, nşr. Nureddin Itr (Dimaşk: Dâru'l-Fikir, 1406/1986), 51.

¹⁸ İsmail Lütfî Çakan, *Hadis Usûlü* (İstanbul: MÜ İlahiyat Vakfı Yayınları, 2006), 133; Fahrettin Atar, *Fıkıh Usûlü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013), 68.

¹⁹ Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *er-Risâle*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, 461-471; İsmail Hakkı Ünal, *İmam Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1994), 175. Ayrıca bk. Mansur Koçinkağ, "İmâm Şâfiî ve Mürsel Hadis: Çağdaşçı Yaklaşımlara Dair Birkaç Mülâhaza" *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 9/1, (2011), 119.

²⁰ Abdurrahman b. Ebîbekr es-Süyûtî, *Tedribü'r-Râvi fi Şerh-i Takrîbi'n-Nevevî*, thk. Abdülvehhâb Abdüllatif (b.y.: Dâru'l-Fikir, ts.), 1/207. Ayrıca bu konuda bk. eş-Şâfiî, *er-Risâle*, 461-471.

²¹ Muhammed b. Mahmûd el-Hârizmî, *Câmi'ü'l-Mesânid*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts), 1/5.

²² Muhammed Zâhid Kevserî, *el-İmtâ' bi sîreti'l-İmâmeyn Hasen b. Ziyâd ve sāhibihi Muhammed b. Şicâ'* (Kahire: Matbaatu'l-Envâr, 1368), 14-15.

²³ Kevserî, *el-İmtâ'*, 22.

Seneddeki râvilerin tahlîli yapılırken her bir râvi, ilk geçtiği yerde tanıtılacaktır. Aynı râvinin tekrar geçmesi durumunda bu râviye ayrıca yer verilmeyecektir. Sahâbî râvilerde ise cerh ve ta'dilde âdil kabul edilmeleri hasebiyle sadece tam isim ve vefat tarihlerine yer verilecektir. Senedde geçen ve Ebû Hanîfe'ye en uzun süre talebelik yapmış olan öğrencisi Hasen b. Ziyâd el-Lü'lûî (öl. 204/819) hakkında birçok cerh ve ta'dil nitelemeleri yapılmıştır. Ancak cerh edenlerin durumları araştırıldığında bu durumun çoğunlukla mezhep taassubundan kaynaklandığı, cerhlerin ise mübhem ve gayr-i müfesser olduğu görülmektedir.²⁴ Ebû Hanîfe (öl. 150/767) ise İmâm-ı A'zam olarak bilinen Hanefî mezhebinin kurucusu Nu'mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh'tır. Seneddeki diğer râvilere gelince;

Hammâd b. Ebî Süleymân Müslim el-Kûfî el-Fakîh: Râviler hakkında değerlendirmeler yapan cerh ve ta'dil âlimlerinden Ebû Urve Ma'mer b. Râşid (öl. 153/770), ondan daha fakîh kimse görmediğini ifade ederken *Târîhu's-sikât* kitabının müellifi ünlü hadis âlimi İclî (öl. 261/875) onun sika ve Kûfeli bir râvi olduğunu beyan etmiş ve İbrâhim'in ashâbı içerisinde en fakîhinin kendisi olduğunu zikretmiştir. Ancak Nesâî, sika olduğunu belirtmekle birlikte mürcie olduğunu da eklemiştir. Ebû Bekir b. Ebî Şeybe, onun 120/738 senesinde vefat ettiğini zikretmiştir. Bir başkası da 119'da öldüğünü söylemiştir. İbn Hacer ise İbn Hibbân'ın onu *Sikât*'ta serdettiğini, İbrâhim en-Neha'î'den hadis rivayet ettiğini, Ebû Hanîfe'nin de kendisinden hadis dinlediğini söylemektedir. Buhârî, (*Edebü'l-müfred*'de) ve diğer Kütüb-i Sitte imamları, kendisinden hadis rivayet etmişlerdir.²⁵

İbrâhim b. Yezid b. Kays b. el-Esved en-Neha'î Ebû İmran el-Kûfî el-Fakîh: A'meş (öl. 148/765) İbrâhim'in "hadis sarrafı" olduğunu zikretmiştir. İclî, kendisinin "salih, fakîh, takvalı" olduğunu belirtmiştir. Şa'bî (öl. 104/722) ise: "Öldüğü zaman, arkasında kendisinden daha bilgili kimseyi bırakmadı." demiştir. İbn Ma'în, İbrâhim'in mürsellerinin kendisine Şa'bî'nin mürsellerinden daha sevimli geldiğini söylemiştir. İbn Hibbân, kendisini *Sikât*'ta zikretmiş ve 50/670 senesinde doğduğunu belirtmiştir. Ebû Nuaym, 96/715 senesinde vefat ettiğini zikretmiştir. Ebû Hâtim ise şöyle demiştir: "Sahâbilerden sadece Hz. Âişe ile karşılaştı, ondan hadis dinlemedi. Enes dönemine yetişti ve ondan hadis dinlemedi." Hâfız Ebû Saîd el-Alâî, çok mürsel yaptığını ancak imamlardan oluşan bir grubun onun mürsellerini "sahih" olarak kabul ettiğini zikretmiştir.²⁶ İbn Hacer kendisine "sika" demiştir. Mürsel hadis rivayet etmiştir. *Kütüb-i Sitte* müellifleri kendisinden hadis nakletmişlerdir.²⁷

Huzeyfe b. Yemân: Ebû Abdillâh Huzeyfe b. Huseyl b. Câbir el-Absî. Sahâbîdir. (öl. 36/656) Müslim (öl. 261/875), İbn Mâce (öl. 273/887), Ebû Dâvûd (öl. 275/889), Nesâî (öl. 303/915), Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855) ve Beyhakî (öl. 458/1066) bu hadisi Vâsıl-Ebû Vâil-Huzeyfe tariki ile rivayet etmişlerdir.²⁸ Ebû Dâvûd hadisin sonunda sükût etmiştir.²⁹ Ebû Dâvûd, *Risâle*'sinde şöyle demiştir: "Hadîsin sonunda hiçbir şey söylemedi isem, yani sustuysam bu amel etmek için sâlih bir

²⁴ Aşur Akyol, *Hasan b. Ziyad el-Lü'lûî ve Hadis İlmindeki Yeri*, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 51-53.

²⁵ Ahmed b. Alî el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, (Beirut: Müessesetu'r-Risâle, 1996), 1/483-484.

²⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 1/92-93.

²⁷ Ahmed b. Alî el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, (Halep: Dâru'r-Reşîd, 1986), 95. (No. 270).

²⁸ Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beirut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts), "Hayz", 29 (No.116-372); Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, haz.: İzzet Ubeydü'd Dü'âs ve Adil es-Seyyid (Hamam: Dâru'l-Hadîs, 1973), "Tahâre", 92 (No.230) (Sünenü Ebî Dâvûd'un iki baskısı kullanıldı. Elbânî'nin yorumlarının geçtiği yerde bu baskı esas alındı. Diğer yerlerde İzzet Ubeydü'd-Düâs vd. ta'liki olan nüsha baz alındı.); Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî (el-Müctebâ mine's-Sünen) el-Ehâdisü müziletün bi ahkâmî'l-Elbânî*, thk. Abdülfettah Ebû Gudde (Halep: Mektebetü'l-Matbû'âtî'l-İslâmî, 1986), "Tahâre", 172 (No. 268) (Sünenü'n-Nesâî'nin iki baskısı kullanıldı. Elbânî'nin yorumlarının geçtiği yerlerde bu baskı esas alındı. Diğer yerlerde Abdülgaffâr Süleyman vd. ta'liki olan nüsha baz alındı.); Muhammed b. Yezid İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce el-Ehâdisü Müziletün bi Ahkâmî'l Elbânî*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, (Beirut: Dâru'l-Fikir, ts), "Tahâre ve süneniha", 80 (No. 535) (Sünenü İbn Mâce'nin iki baskısı kullanıldı. Elbânî'nin yorumlarının geçtiği yerlerde bu baskı esas alındı. Diğer yerlerde Muhammed Fuâd Abdülbâkî'nin tahkik ettiği nüshaya yer verildi.); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (Şuayb Arnaût'un Ahkâmı ile birlikte) (Kahire: Müessesetu Kurtuba, ts), Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/384 (No. 23312); Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ li'l-Beyhakî ve fi zeylihî el-cevherü'n-nakîyy li Alaaddin b. Osman el-Mardîni İbn Türkmanî* (Haydarabad: Meclisü Dâireti'l-Me'ârifî'n-Nizâmiyye, h. 1344), 1/189-190.

²⁹ Ebû Dâvûd, "Tahâre", 92 (No.230).

hadistir ve bu rivayetlerin bir kısmı diğerlerinden daha sahihtir.”³⁰ Hadislerin sıhhati, tahrîc, tahkik, ta‘lîk alanında çalışmalarıyla tanınan son devir hadis âlimi Nâsîrüddin el-Elbânî (öl. 1999); Nesâî, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce hadislerini sahih olarak değerlendirmektedir.³¹ Münzirî “Bu hadîsin benzerini Müslim, Nesâî ve İbn Mâce rivayet etmiştir.” demiştir.³² Çoğunlukla hadis sahasında olmak üzere üç yüz yirmi cildi aşan eserleriyle tanınan günümüzün önde gelen muhaddis ve muhakkiklerinden olan Şuayb Arnaût (öl. 2016) isnadının Şeyhainî’nin şartına göre sahih olduğunu söylemiştir.³³ Dolayısıyla seneddeki bu inkıtâ giderilmiştir.

Huzeyfe hadisine şahid³⁴ olarak kaynaklarda sahih olarak nakledilen pek çok rivayete rastlanmaktadır.³⁵

Hanefî mezhebinin İmâmeyni Ebû Yûsuf (öl. 182/798) ve Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî (öl. 189/805) de hadisi aynı senedle ve benzer şekilde rivayet etmişlerdir.³⁶

Neha‘î, mürsel hadis rivayet etmiştir. Çünkü yukarıda da değinildiği gibi o, sahâbîlerden sadece Hz. Âişe ile karşılaşmış ancak ondan hadis rivayet etmemiştir. Dolayısıyla İbrâhim en-Neha‘î’nin sahâbîden naklettiği tüm senedlere mürsel denilebilir. Tekrara düşmemek adına diğer hadislerde yer alan senedlerde, Neha‘î’nin sahâbîden naklettiği tüm hadislerin mürsel olacağı konusu ayrıca zikredilmeyecektir. Bu durumda İbrâhim en-Neha‘î’nin Huzeyfe’den naklettiği hadis de mürsel olmaktadır. Ancak Neha‘î, sika bir râvidir. Hanefî ve diğer iki mezhebe göre sika olan tâbiînin mürseli hüccettir. Hadis, Vâsıl-Ebû Vâil-Huzeyfe senedi ile sahih olarak rivayet edilmiştir.

2. HADİS: Lü‘lû > Ebû Hanîfe > Hammâd > İbrâhim > Âişe.

“Resûlullah’ın elbisesindeki kuru meniye ovalardım. Sonra Nebî o elbisesiyle namaz kıldırı.”³⁷

Âişe bnt. Ebî Bekr es-Sıddîk: Hz. Ebû Bekir’in kızı ve Hz. Peygamber’in hanımı. (öl. 58/678) Müslim İbrâhim-alkame-Esved-Âişe tarîkine yer vererek senedin inkıtâmını gidermiştir.³⁸

Sünen-i Erbaa müellifleri, Ahmed b. Hanbel, Beyhakî, Dârekutnî (öl. 385/995) bu hadisi Âişe tarîki ile rivayet etmişlerdir.³⁹ Tirmizî, bu hadisin “hasen sahih” olduğunu söylemiştir.⁴⁰ Elbânî; Ebû

³⁰ Ebû Dâvûd, *Risâletü Ebî Dâvûd ilâ ehli Mekkete fî vasfi sünenihî* (Beyrut: Mektebü’l-İslâmî, h. 1401), 27.

³¹ Nesâî, “Tahâre”, 172 (No. 268); Ebû Dâvûd, “Tahâre”, 92 (No.230); İbn Mâce, “Tahâre ve süneniha”, 80 (No. 535).

³² Abdülazîm b. Abdilkavî el-Münzirî, *Muhtasarü Süneni Ebî Dâvûd li’l-hâfız el-Münzirî ve mea medîmi’s-süneni li Ebî Süleyman el-Hattâbî ve mea Tehzîbü İbn Kayyim el-Cevziyye Muhammed b. Ebîbekir*, thk. Muhammed Hâmid el-Fakî (Kahire: Mektebetü’s-Sünneti’l-Muhammediyye), 1/157.

³³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/384 (No. 23312); Enbiyâ Yıldırım, “Bir Büyük Muhaddisin Ardından: Şuayb Arnaût (Vefeyat)”, *İslâm Araştırmaları Dergisi* 36/2016, 215.

³⁴ Hadis metninin, lafız ve mana ile ya da sedefce mana ile başka bir sahâbiden rivayet edilmesine “şahid” denir. Ali b. Sultan el-Kâri, *Şerhu Şerhi nuhbeti’l-fikeri fî mustalahati ehli’l-eseri li’l-hâfız el-Askalânî*, thk. Muhammed Nizar Temim ve Heysem Nizar Temim kardeşler (Beyrut: Dâru’l-Kalem) 352-353.

³⁵ Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *Sahihü’l-Buhârî* (İstanbul: Mektebetü’l-İslâmiyye, 1979), “Gusül”, 24; Müslim, “Hayz”, 29 (No.115-371); Ebû Dâvûd, “Tahâre”, 92 (No. 231); Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Sünenü’t-Tirmizî, ehâdisü müziletün bi ahkâmi’l Elbânî aleyha*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd. (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, ts), “Tahâre”, 89 (No. 121) (Sünenü’t-Tirmizî’nin iki baskısı kullanıldı. Elbânî’nin yorumlarının geçtiği yerlerde bu baskı esas alındı. Diğer yerlerde Muhammed Fuâd Abdülbâkî’nin tahkik ettiği nüsha baz alındı.); Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî (el-Müctebâ mine’s-Sünen) el-Ehâdisü müziletün bi ahkâmi’l-Elbânî*, thk. Abdülfettah Ebû Gudde (Halep: Mektebetü’l-Matbû‘âtî’l-İslâmî, 1986), “Tahâre”, 172 (No. 269); İbn Mâce, “Tahâre ve Süneniha”, 80 (No. 534); Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Sünenü’t-Tirmizî, ehâdisü müziletün bi ahkâmi’l Elbânî aleyha*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd. (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, ts), “Tahâre”, 89 (No. 121); Muhammed Nâsîrüddin el-Elbânî, *İrvâü’l-ğalîl fî tahrîc-i menâri’s-sebil*, (Beyrut: Mektebü’l-İslâmî, 1979), 1/193-194.

³⁶ Ya‘kûb b. İbrâhîm Ebû Yûsuf, *Kitâbü’l-âsâr*, haz.: Ebû’l-Vefâ (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, ts), *Kitâbu’l-âsâr*, 33-34 (No. 167); Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbü’l-âsâr me‘a isâr’ bi ma’rifeti ruvâti’l-âsâr li İbn Hacer*. (Kıraş: İdâretü’l-Kur‘ân ve’l-Ulûmi’l-İslâmiyye, h. 1407), 6 (No. 27).

³⁷ Kevserî, *el-İmtâ‘*, 22.

³⁸ Müslim, “Tahâre”, 32 (No. 105-288). Ayrıca bk. Müslim, “Tahâre”, 32 (No. 106-288).

Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî hadislerini sahih olarak değerlendirmiştir.⁴¹ Şuayb Arnaût, hadisin sahih olduğunu söylemiştir.⁴²

Zeyla'î, (öl. 762/1360) *Nasbu'r-râye*'de Dârekutni'nin *Sünen*'indeki bu hadisin aynısını Bezzâr'ın da *Müsned*'inde rivayet ettiğini söylemiştir. Ayrıca *el-Müsnedü's-Sahîh* ve *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da yer alan bu hadisin sahih olduğuna işaret etmiştir.⁴³ Elbânî de, bu hadisin "sahih" olduğunu söylemiştir.⁴⁴

Sika bir tâbiî olan İbrâhim en-Neha'î, Hz. Âişe ile karşılaşmış ancak ondan sema'ı yoktur. Sahih kaynaklarda arada düşen râvinin zikredilerek seneddeki inkitân giderildiği görülmektedir.

3. HADİS: Lü'lû' > Ebû Hanîfe > Hammâd > İbrâhim > Abdullah b. Mes'ûd.

"Resûlullah (s.a.v.) sağ yanağının beyazlığı görülünceye kadar dönüp sağa doğru selam verdiğiinde "es-selâmü aleyküm ve rahmetullâh" dedi. Sol yanağının beyazlığı görülünceye kadar dönüp sol tarafına doğru selam verdiğiinde de "es-selâmü aleyküm ve rahmetullâh" dedi."⁴⁵

Abdullah b. Mes'ûd b. Gâfil b. Habîb el-Hüzelî: Sahâbîdir. (öl. 32/652-53)

Sünen-i Erbaa müellifleri, Ahmed b. Hanbel, Abdürrezzâk b. Hemmâm (öl. 211/826) ve Tahâvî (öl. 321/933) bu hadisi İbn Mes'ûd (İbn Mes'ûd'dan nakleden râviler farklıdır. Örneğin Ahmed b. Hanbel'in eserinde İbn Mes'ûd'dan rivayet eden kişi Ebu'l-Ahves iken, Abdürrezzâk'ın eserinde İbn Mes'ûd'dan nakleden râvi Mesrûk'tur. Yani sahâbî râvileri aynı olsa bile sened itibarıyla aynı değildir.) târiki ile rivayet etmişlerdir.⁴⁶ Tirmizî, hadise "hasen sahih" demiştir.⁴⁷ Elbânî, İbn Mâce hadisini sahih addetmiştir.⁴⁸ Şuayb Arnaût, isnadının Müslim'in şartına uygun olduğunu zikretmiştir.⁴⁹

Hadis sika olan İbrâhim en-Neha'î tarafından mürsel olarak rivayet edilmiştir. Ancak hadis şahidleriyle kaynaklarda sahih olarak nakledilmektedir.

4. HADİS: Lü'lû' > Ebû Hanîfe > Hammâd > İbrâhim > Âişe.

"Resûlullah ben onun yanında yatarken namaz kılıyordu. Namaz kılarken üzerinde olan elbisenin bir kenarı da benim üzerimdeydi."⁵⁰

³⁹ Ebû Dâvûd, "Tahâre", 136 (No. 372); Tirmizî, "Tahâre", 85 (No. 116); İbn Mâce, "Tahâre ve Sünenüha", 82 (No. 537); Nesâî, "Tahâre", 188 (No. 298); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/125 (No. 24980); Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, 2/416 (No. 4335); Alî b. Ömer ed-Dârekutnî, *Sünenü'd-Dârekutnî*, thk. Seyyid Abdullah Haşim Yemânî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1966), 1/125 (No. 3).

⁴⁰ Tirmizî, "Tahâre", 85 (No. 116).

⁴¹ Ebû Dâvûd, "Tahâre", 136 (No. 372); Tirmizî, "Tahâre", 85 (No. 116); İbn Mâce, "Tahâre ve Sünenüha", 82 (No. 537); Nesâî, "Tahâre", 188 (No. 298).

⁴² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/125 (No. 24980).

⁴³ Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylaî, *Nasbu'r-râye li tahrîc-i ehâdîsi'l-hidâye* (Kahire: Dâru'l-Hadis, ts.), 1/209.

⁴⁴ Elbânî, *İrvâü'l-ğalil fi tahrîci menâri's-sebîl*, 1/196 (No. 180); Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr el-Basrî, *Müsnedü'l-Bezzâr*, thk. Sabri Abdülhâlik eş-Şâfi'î (Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1988-2009), 18/169. (No: 150).

⁴⁵ Kevserî, *el-İmtâ'*, 23.

⁴⁶ Tirmizî, "Ebvâbü's-salat", 221 (No. 295); Ebû Dâvûd, "Salat", 191 (No. 998); Nesâî, "Sehv", 71 (No. 1325); İbn Mâce, "İkameti's-salat ve's-sünneti fiha", 28 (No. 914); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/408 (No. 3879); Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, thk. Habîbu'r-Rahman el-A'zamî (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1983), 2/218-219; Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî, *Şerhu me'âni'l-âsâr*, thk. Muhammed Zührî en-Neccâr (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1979), 1/267.

⁴⁷ Tirmizî, "Ebvâbü's-salat", 221 (No. 295).

⁴⁸ İbn Mâce, "İkameti's-salat ve's-sünneti fiha", 28 (No. 914).

⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/408 (No. 3879).

⁵⁰ Kevserî, *el-İmtâ'*, 23.

Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Nesâî bu hadisi Talha b. Yahyâ-Ubeydullâh b. Abdillâh b. Utbe-Âişe senediyle rivayet etmişlerdir.⁵¹ Elbânî; Ebû Dâvûd ve İbn Mâce hadislerini sahih, Nesâî hadisini hasen sahih olarak değerlendirmektedir.⁵² Hadisi Ebû Yûsuf ve Muhammed b. Hasen de aynı senedle rivayet etmişlerdir.⁵³

İbrâhim en-Neha'î bu hadisi mürsel olarak rivayet etmiştir. Hadis şâhidleriyle kaynaklarda sahih olarak rivayet edilmektedir.

5. HADİS: Lü'lû' > Ebû Hanîfe > Heysem > İbn Sîrîn > Ali.

“Şüphesiz ki Ali, cenaze namazlarında altı, beş ve dört defa tekbir getiriyordu. Peygamber ölünce Müslümanlar Ebû Bekir'in hilâfetinde ve Ömer'in hilâfetinin başlangıcında aynısını yapıyorlardı. Ömer onların ihtilaf ettiklerini görünce Muhammed'in ashabını topladı ve ‘Siz ihtilafa düşerseniz, sizden sonrakiler de ihtilafa düşer.’ dedi. Daha sonra Resûlullah'ın tekbir getirdiği en son cenaze namazına bakılması, bu görüşün alınıp bunun dışındaki görüşlerin reddedilmesi üzerinde görüş birliğine vardılar. Resûlullah'ın tekbir getirdiği en son cenazeye bakınca dört tekbir getirdiğini gördüler. Bunun üzerine dört tekbir getirilmesini benimseyip bunun dışındakileri terk ettiler.”⁵⁴

Heysem b. Ebî'l-Heysem es-Sayrafi el-Kûfi: İbn Ma'în, Heysem'in “sika” olduğunu söylemiştir. Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim “sikatün fi'l-hadîs, sadûk” demiştir. İbn Hibbân onu *Sikât*'ta zikretmiştir.⁵⁵ Altıncı tabakadandır. Ebû Dâvûd, onu *Merâsîl*'de zikretmiştir.⁵⁶

Muhammed b. Sîrîn el-Ensârî: İbn Ma'în, onu “sika”; İclî, “Basralı, tâbiî sika” olarak zikretmiştir. İbn Sa'd kendisinin sika, me'mûn, âli, refî', fakîh, imam, verâ sahibi ve şer'î ilimleri (özellikle fıkıh ve hadis) çok iyi bilen bir kimse olduğunu beyân etmiştir. İbn Hibbân'a göre Muhammed b. Sîrîn, Basralıların en verâlısı idi. Fakîh, fâzıl, hâfız, mütkin idi, rüya tabir ederdi, yetmiş yedi sene yaşamıştır. İnan'da Enes b. Mâlik'in kâtibi idi. Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib'i iştîmiştir.⁵⁷ İbn Hacer, kendisinin “sika, sebt, ‘âbid” olduğunu, mana ile rivayeti uygun görmediğini ve 110/728 senesinde vefat ettiğini zikretmiştir. *Kütüb-i Sitte* imamları, hadisini nakletmişlerdir.⁵⁸

Ali b. Ebî Tâlib el-Kureşî: Sahâbîdir. (öl. 40/661)

Bu hadis, Şeybânî'nin *Kitâbü'l-Âsâr*'ında Ebû Hanîfe-Hammâd-İbrâhim tarîki ile rivayet edilmiştir.⁵⁹

Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Âsâr*'ında hadis Hammâd-İbrâhim tarîki ile gelmiştir.⁶⁰ Cenaze tekbirinin son haliyle yani dört tekbir olarak getirildiği hadisler kaynaklarda sahih olarak şâhidleri ile yer almaktadır.⁶¹

Senedin sika râvilerinden olan İbn Sîrîn'in (öl. 110/729) Ali'den hadis rivayet ettiği bilgisine rastlayamadık. Yukarıda değinildiği gibi kaynaklara bakıldığında İbn Sîrîn'in hicretin otuz bir, otuz üç ve otuz dördüncü yıllarında doğduğuna dair üç görüş vardır. Ölüm tarihi ise hicretin yüz onuncu

⁵¹ Müslim, “Salât”, 51 (No. 274-514); Ebû Dâvûd, “Tahâre”, 135 (No. 370); Ebû Dâvûd, “Tahâre”, 136 (No. 370); Nesâî, “Kible”, 17 (No. 768); Nesâî, “Kible”, 17 (no: 768); İbn Mâce, “Tahâre”, 131 (No. 652).

⁵² Müslim, “Salât”, 51 (No. 274-514); Ebû Dâvûd, “Tahâre”, 135 (No. 370); Ebû Dâvûd, “Tahâre”, 136 (No. 370); Nesâî, “Kible”, 17 (No. 768); Nesâî, “Kible”, 17 (no: 768); İbn Mâce, “Tahâre”, 131 (No. 652). Ayrıca hadisin şâhid olarak gelen sahih senedleri için bk. Buhârî, “Salât”, 107; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/331 (No. 26851).

⁵³ Ebû Yûsuf, *Kitâbu'l-âsâr*, 47 (No. 239); Şeybânî, *Kitâbu'l-âsâr*, 28 (No. 138).

⁵⁴ Kevserî, *el-İmtâ'*, 24.

⁵⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4/295.

⁵⁶ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 577 (No. 7360).

⁵⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 3/585-586.

⁵⁸ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 483 (No. 5947).

⁵⁹ Şeybânî, *Kitâbü'l-âsâr*, 49 (No. 240).

⁶⁰ Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-âsâr*, 79 (No. 390).

⁶¹ Buhârî, “Cenâiz”, 65; Müslim, “Cenâiz”, 22 (No. 62-951); Ebû Dâvûd, Cenâiz, 62 (No. 3204); Ebû Dâvûd, Cenâiz, 62 (No. 3206); Tirmizî, “Cenâiz”, 37 (No. 1022); Nesâî, “Cenâiz”, 72 (No. 1971);

senesidir. Ali ise hicretten yaklaşık yirmi iki yıl önce doğmuş ve kırk senesinde vefat etmiştir. Bu durumda en iyi ihtimalle Ali'nin vefat ettiği hicretin kırkinci yılında İbn Sîrîn'in altı, yedi ya da dokuz yaşlarında bir çocuk olması muhtemeldir. Dokuz yaşında olması da düşük bir ihtimal olarak görünmektedir. Çünkü hem İbn Sîrîn'in doğum tarihi kesin değil hem de dokuz yaşında olmuş olsa idi rivayet ettiğine dair kaynaklarda az da olsa bir bilgiye rastlanırdı. İbn Hacer'in *Tehzîbü't-Tehzîb*'ine bakıldığı zaman da İbn Sîrîn'in Hz. Ali'den hadis aldığı yönünde bir bilgiye rastlanmamaktadır.⁶² Hadis mürsel olmakla birlikte manen sahih olarak gelen şâhidlerle desteklenmektedir.

6. HADİS: Lü'lü' > Ebû Hanîfe > Hammâd > İbrâhim > Âişe.

“Âişe'ye Mescid-i Nebevî'de Ebû Hüreyre'nin ‘Kim Ramazan'da cünüb olarak sabahlarsa o gün kesinlikle oruç tutmasın’ diye fetva verdiği haberi ulaştınca Âişe şöyle dedi: ‘Allah Ebû Hüreyre'ye merhamet etsin. O (bu hadisi) iyi duymadı. Ben Resûlullah'ın oruçlu iken sabah namazına çıktığı, cünüplükten dolayı guslettiği için başından suyun damladığını gördüm.’” Bu söz Ebû Hüreyre'ye bildirilince, (eski) düşüncesinden vazgeçti ve ‘Âişe benden daha iyi bilir.’ dedi.”⁶³

Buhârî, Ebûbekir b. Abdurrahman-Babası Abdurrahman-Mervan-Âişe ve Ümmü Seleme tarikiyle,⁶⁴ Müslim, İbn Şihâb-Urve b. Zübeyr-Ebûbekir b. Abdurrahman-Âişe tarikiyle hadisi nakletmektedir.⁶⁵ Abdürrezzâk b. Hemmâm ve İbn Ebî Şeybe, Âişe ve Ümmü Seleme tarikine yer vermiş,⁶⁶ Ebû Yûsuf ise aynı tarikle rivayet etmiştir.⁶⁷

Bu bilgiler doğrultusunda mürsel olan bu hadis, müttfekün aleyh olup sahih senedlerle gelen şâhidlerle desteklenerek inkitâ giderilmiştir.

7. HADİS: Lü'lü' > Ebû Hanîfe > Hammâd > İbrâhim > Âişe.

“Âişe hayızlıyken, Resûlullah (s.a.v.) itikâfta olduğunda onun başını yıkıyordu. Resûlullah başını mescitten Âişe'ye doğru çıkarıyor, o da Allah Resûlu'nun başını yıkıyordu.”⁶⁸

Buhârî bu hadisi Zührî-Urve-Âişe,⁶⁹ Müslim ise Muhammed b. Abdurrahmân b. Nevfel-Urve b. Zübeyr-Âişe tarikiyle nakletmiştir.⁷⁰

Ebû Yûsuf ve Muhammed b. Hasen bu hadisi aynı senedle rivayet etmişlerdir.⁷¹

Hadîs, Âişe tariki ile müttfekün aleyhtir. Hadisin Âişe tarikiyle İbn Mâce, Nesâî, Ahmed b. Hanbel'in eserlerinde sahih senedle yer alması da mürsel hadisin sahih şâhidlerle desteklendiğini göstermektedir.

⁶² İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 3/169, 3/585.

⁶³ Kevserî, *el-İmtâ'*, 24-25.

⁶⁴ Buhârî, “Savm”, 22. Ayrıca bk. Buhârî, “Savm”, 25; Buhârî, “Savm”, 25. bir sonraki hadiste de geçmektedir.

⁶⁵ Müslim, “Sıyam”, 13 (No. 76-1109). Ayrıca diğer sahih hadisler için bk. Ebû Dâvûd, “Savm”, 36 (No. 2390); Tirmizî, “Savm”, 63 (No. 779); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/313 (No. 26706).

⁶⁶ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/180; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 4/180.

⁶⁷ Ebû Yûsuf, *Kitâbu'l-âsâr*, 181 (No. 824). Ayrıca sahih olarak gelen şâhid için bk. İbn Mâce, “Sıyam”, 27 (No. 1704).

⁶⁸ Kevserî, *el-İmtâ'*, 25.

⁶⁹ Buhârî, “İtikâf”, 19.

⁷⁰ Müslim, “Hayd”, 3 (No. 8-297). Ayrıca diğer sahih hadisler için bk. İbn Mâce, “Sıyam”, 64 (No. 1778); Nesâî, “Hayd ve'l-istihâda”, 20 (No. 386); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/234 (No. 26015); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/170 (No. 25413).

⁷¹ Ebû Yûsuf, *Kitâbu'l-âsâr*, 26 (No. 126); Şeybânî, *Kitâbu'l-âsâr*, 6 (No. 26).

8. HADİS: Lü'lûi > Ebû Hanîfe > Hammâd > İbrâhim.

“Subeyy b. Ma’bed, Zeyd b. Suhân ve Selmân b. Rebîa yola çıktılar. İhrama girdiklerinde Zeyd ve Selman yalnız hac için ihrama girdiler. Subeyy de hac ve umreyi birleştirdi. Zeyd ve Selmân, Subeyy’i yermeye başladılar ve şöyle dediler: “Bineğinden (deve) daha şaşkınsın. Umre ile haccı birleştiriyor musun? Müminlerin emiri Ömer umreyi yasaklamıştı.” Subeyy onlara “Ben müminlerin emirine gideceğim, siz de gideceksiniz.” dedi. Mekke’ye gidip ibadetlerini bitirdiklerinde Medine’ye uğradılar ve Ömer’in huzuruna çıktılar. Zeyd ve Selmân, Ömer’e “Ey müminlerin emiri! Subeyy umre ve haccı birleştirdi. Biz onu bundan nehyettik ancak bizi dinlemedi.” dediler.” Bunun üzerine Ömer, Subeyy’e ne yaptığını sordu. İbrâhim, Subeyy’in şöyle dediğini söyledi: “Ey mü’minlerin emiri! Hac ve umreye beraber niyet edip telbiye getirdim. Mekke’ye gittiğimde umrem için tavaf, Safâ ile Merve’de sa’y yaptım. Hac amacıyla da başka bir tavaf ve Safâ ile Merve’de sa’y yaptım. Sonra kurban günü kolayıma gelenden bir kurban kesinceye kadar ihramlı olarak bekledim. Sonra ihramdan çıktım.” İbrâhim şöyle dedi: “Ömer, Subeyy’in sırtına vurup şöyle dedi: “*Peygamber’in sünnetine, yoluna erdirildin.*”⁷²

Subeyy b. Ma’bed et-Tağlibî: İbn Hacer el-Askalânî, kendisinin “sika” olduğunu zikretmiştir. Muhadramdır. Kûfe’de yaşamıştır ve tâbiînin büyüklerindedir.⁷³

Tirmizî dışındaki *Sünen-i Erbaa* müellifleri, Ahmed b. Hanbel ve İbn Hibbân (öl. 354/965) bu hadisi Ebû Vâil Şakîk b. Seleme-Subeyy b. Ma’bed tarîki ile nakletmişlerdir.⁷⁴ Elbânî; Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce hadislerini sahih olarak değerlendirmiştir.⁷⁵ Şuayb Arnaût, isnadının sahih olduğunu, ricalinin Subeyy b. Ma’bed hariç Şeyhayn’ın ricalinin sikalarından olduğunu, Tirmizî dışındaki *Sünen* sahiplerinin kendisinden rivayet ettiğini ve onun sika olduğunu zikretmiştir.⁷⁶ Şuayb Arnaût, İbn Hibbân hadisinin isnadının sahih olduğunu söylemiştir.⁷⁷

Zeyla’î, *Nasbu’r-râye*’de Dârekutnî’nin *Kitâbü’l-İlel*’inde Subeyy b. Ma’bed’in bu hadisinin sahih olduğunu ve isnad bakımından en sahihinin Mansûr’un A’meş’ten, onun Ebû Vâil’den, onun Subeyy’den onun da Ömer’den naklettiği hadis olduğunu zikretmiştir.⁷⁸

Ebû Yûsuf bu hadisi benzer senedle rivayet etmiştir.⁷⁹

Tüm bu araştırmalar neticesinde hadisin mürsel olmakla birlikte sahih olarak gelen şahidlerle desteklendiğini söyleyebiliriz.

9. HADİS: Lü'lûi > Ebû Hanîfe > Hammâd > İbrâhim > Âişe.

“İhrama girmek istediği zaman Resûlullah’a (s.a.v.) koku sürdüm. Ben, şu anda o ihramdayken saç ayırımındaki kokunun ışıltısına bakıyor gibiyim.”⁸⁰

Müslim, Tirmizî dışındaki *Kütüb-ü Erbaa* müellifleri ve Ahmed b. Hanbel bu hadisi İbrâhim-Esved-Âişe tarîki ile rivayet etmişlerdir.⁸¹ Elbânî, Ebû Dâvûd hadisini sahih olarak değerlendirmiştir.⁸² Şuayb Arnaût, İbn Hanbel hadisine sahih demiştir.⁸³

⁷² Kevserî, *el-İmtâ*, 26.

⁷³ İbn Hacer, *Takribü’l-Tehzib*, 274 (No. 2901).

⁷⁴ Ebû Dâvûd, “Menâsik (hac)”, 24 (No. 1798); Nesâî, “Menâsikü’l-hac”, 49 (No. 2719); İbn Mâce, “Menâsik”, 38 (No. 2970); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/14 (No. 83); Muhammed b. Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân*, thk. Şuayb Arnaût (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1993), 9/219 (No. 3910).

⁷⁵ Ebû Dâvûd, Menâsik (hac), 25 (No. 1800); Nesâî, “Menâsikü’l-hac”, 49 (No. 2719); İbn Mâce, “Menâsik”, 38 (No. 2970).

⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/14 (No. 83).

⁷⁷ İbn Hibbân, *Sahîh*, 9/219 (No. 3910).

⁷⁸ Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylaî, *Nasbu’r-râye li tahrîci ehâdisi’l-hidâye* (Kahire: Dâru’l-Hadis, ts.), 3/109-110.

⁷⁹ Ebû Yûsuf, *Kitâbu’l-âsar*, 98-99 (No. 478).

⁸⁰ Kevserî, *el-İmtâ*, 26.

Ebû Yûsuf bu hadisi benzer senedle rivayet etmiştir.⁸⁴

Hadisi İbrâhim, Âişe'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Sahih olarak gelen şâhidlere bakıldığında inkıtân araya (İbrâhim en-Neha'î'nin dayısı) Esved'in getirilmesi suretiyle giderildiği görülmektedir.

10. HADİS: Lü'lû' > Ebû Hanîfe > Hammâd > İbrâhim > Âişe.

“Ben Hz. Peygamber'in kurbanlık develerinin gerdanlıklarını diğer kurbanlardan ayırdetmek için büküyordum. Resûlullah (Mekke'ye gitmeden önce) ihramsız olarak (Medine'de) beklerdi ve biz hanımlarından ayrılmazdı.”⁸⁵

Ebû Yûsuf bu hadisi Hasen b. Ziyâd senediyle naklederken,⁸⁶ Buhârî ve Müslim İbrâhim-Esved-Âişe tarikiyle rivayet etmişlerdir.⁸⁷

Hadiste Neha'î'nin mürseli söz konusudur. Ancak hadis kaynaklarda arada düşen râvi zikredilerek sahih olarak gelen şâhidlerle desteklenmiştir.

11. HADİS: Lü'lû' > Ebû Hanîfe > Hammâd > İbrâhim > Ebû Saîd el-Hudrî-Ebû Hüreyre.

“Nebî (s.a.v.): ‘Kimse kardeşinin pazarlığı üzerine pazarlık yapmasın.’ buyurdu.”⁸⁸

Ebû Saîd Sa'd b. Mâlik b. Sinân el-Hudrî: Sahâbîdir. (öl. 74/693-94)

Ebû Hüreyre Abdurrahmân b. Sahr ed-Devşî: Sahâbîdir. (öl. 58/678)

Müslim, Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân ve Tahâvî bu hadisi Ebû Hüreyre tariki ile nakletmişlerdir.⁸⁹ Şuayb Arnaût, İbn Hanbel hadisinin isnadının Şeyhayn'ın şartına göre sahih olduğunu, İbn Hibbân hadisinin isnadının sahih olduğunu zikretmiştir.⁹⁰

Şeybânî bu hadisi Ebû Hüreyre ve Ebû Saîd tariki ile rivayet etmiştir.⁹¹

Bu hadis, mürsel olmakla birlikte sahih sened ve şâhidlerle desteklenmiştir.

12. HADİS: Lü'lû' > Ebû Hanîfe > Hammâd > İbrâhim > Ebû Saîd el-Hudrî.

“Nebî şöyle dedi: ‘Kim işçi kiralar ve çalıştırursa, ona ücretini bildirsin.’”⁹²

Senedde yer alan İbrâhim, Şerhu Müsnedi Ebî Hanîfe'de hadisi aldığı kişinin töhmet etmediği ve sika bir râvi olduğunu dile getirmiştir.⁹³

⁸¹ Müslim, “Hac”, 7 (No. 39-1190); Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 11 (No. 1746); Nesâî, “Menâsikü'l-hac”, 41 (No. 2693); İbn Mâce, “Menâsik”, 18; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/128 (No. 25010).

⁸² Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 11 (No. 1748).

⁸³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/128 (No. 25010).

⁸⁴ Ebû Yûsuf, *Kitâbu'l-âsâr*, 97 (No. 472).

⁸⁵ Kevserî, *el-İmtâ'*, 27.

⁸⁶ Ebû Yûsuf, *Kitâbu'l-âsâr*, 111 (No. 520).

⁸⁷ Buhârî, “Hac”, 110; Müslim, “Hac”, 64 (No. 366-1321). Ayrıca diğer sahih hadisler için bk. Tirmizî, “Hac”, 70 (No. 909); Nesâî, “Menâsikü'l-hac”, 65 (No. 2778); İbn Mâce, “Menâsik”, 94 (No. 3095); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/236 (No. 26033); Dârimî, “Menâsikü'l-hac”, 86 (No. 1936).

⁸⁸ Kevserî, *el-İmtâ'*, 27.

⁸⁹ Müslim, “Büyu”, 4 (No. 10-1515); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/516 (No. 10700); İbn Hibbân, *Sahih*, 6/142 (No. 4050); Tahâvî, *Şerhu me'âni'l-âsâr*, 3/4. Ayrıca hadisin sahih olarak gelen şâhidleri için bk. Buhârî, “Büyu”, 58; Tirmizî, “Büyu”, 57 (No. 1292).

⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/516 (No. 10700); İbn Hibbân, *Sahih*, 6/142 (No. 4050).

⁹¹ Şeybânî, *Kitâbu'l-âsâr*, 167 (No. 750).

⁹² Kevserî, *el-İmtâ'*, 28.

Nesâî, Ahmed b. Hanbel ve Abdürrezzâk b. Hemmâm bu hadisi Ebû Saîd el-Hudrî tarîki ile rivayet etmişlerdir.⁹⁴ Elbânî Nesâî hadisine zayıf ve mevkûf demiştir.⁹⁵ Şuayb Arnaût, İbn Hanbel hadisinin isnadının kopukluktan dolayı zayıf olduğunu belirtmiştir.⁹⁶

Şeybânî ve İbn Ebî Şeybe (öl. 235/849) bu hadisi, Ebû Saîd ve Ebû Hüreyre tarîki ile birlikte İbrâhîm'den mürsel olarak nakletmiştir.⁹⁷

Elbânî, *İrvâü'l-ğalil*'de şöyle demiştir:

“Ahmed b. Hanbel'in Ebû Saîd tarîki ile naklettiği hadis zayıftır.” Bu hadisin aynısını Beyhakî rivayet etmiş ve şöyle demiştir: “Bu hadis, İbrâhîm en-Neha'î ile Ebû Saîd arasında bir râvinin kopukluğundan dolayı mürseldir.” Heysemî ise “İbrâhîm'in Ebû Saîd'den hadis duyduğunu zannetmiyorum.” demiştir. Ebû Zür'a da “Sahih olan, Ebû Saîd'in mevkûf hadisidir.” Elbânî, “Muhakkak ki bu hadis Ebû Hanîfe-Hammâd-İbrâhîm-Esved-Ebû Hüreyre tarafından merfû ve mevzul olarak rivayet edilmiştir.”⁹⁸

Bu açıklamalardan mürsel olan bu hadisteki inkitâm giderildiği ve hadisin sahih şahidlerle desteklendiği anlaşılmaktadır.

13. HADİS: Lü'lû > Ebû Hanîfe > Hammâd > İbrâhîm > Âişe.

“Âişe (r.a.), Berîre için (bedel ödeyerek) onu özgürlüğüne kavuşturmayı arzuladı. Berîre'nin efendileri ise onu ancak velayetini kendilerine vermeleri şartıyla satacaklarını söylediler. Âişe, bu durumu Resûlullah'a anlatınca Resûlullah ‘*Velayet azad eden kimsenindir.*’ buyurdu. Sonra Âişe, Berîre için bedel ödeyip onu özgürlüğüne kavuşturdu. Berîre'nin Ben-î Hilâl ailesinden azad edilmiş bir kocası vardı. Resûlullah Berîre'yi serbest bırakınca Berîre kocasından ayrılmayı istedi. Resûlullah, Berîre ile kocasını birbirinden ayırdı.” Resûlullah'ın o sözünden sonra yine aynı senedle şöyle gelmiştir: “Âişe onu azad etmek istedi. Berîre'nin sahipleri velayetin kendilerine verilmesi şartıyla satmaya razı oldular. Âişe durumu Resûlullah'a anlatınca o şöyle dedi: ‘*Bu durum seni engellemesin. Velayet ancak azad eden kimsenindir.*’ (Aynı senedle İbn Şücâ' bu konunun açıklamasının ilim ehline göre şu şekilde olduğunu ifade etmiştir: “Onlar caiz olmayan bir şeyi istediler. Resûlullah (s.a.v.) ise şöyle demişti: ‘*Âişe bu seni engellemesin.*’” (Râvî) İbn Şücâ' şöyle dedi: “Şüphesiz ki bunun caiz olmadığı onlara haber verildiğinde caiz değil diyenler bu istek üzerinde devam etmediler, sünnet üzere alışverişe, satmaya döndüler. Şüphesiz ki velayet ancak parayı veren kimsenindir.”⁹⁹

Ebû Yûsuf, bu hadisi *el-Âsâr*'ında aynı senedle,¹⁰⁰ Buhârî ve Müslim ise İbrâhîm-Esved-Âişe tarîkiyle sahih olarak nakletmektedirler.¹⁰¹ Tahâvî ve Beyhakî de hadisi İbrâhîm-Esved-Âişe kanalı ile rivayet etmişlerdir.¹⁰² Bu hadisin şahidleri kaynaklarda sahih olarak yer almaktadır.¹⁰³ Neha'î'nin mürseli olan bu rivayet, sahih şahidlerle desteklenmiş, seneddeki inkitâ giderilmiştir.

⁹³ Ali el-Kârî, *Şerhu müsnedi Ebî Hanîfe*, 121.

⁹⁴ Nesâî, “Müzâra'ât”, 44 (No. 3857); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/59 (No. 11582);, *el-Musannef*, 8/235 (No. 15024).

⁹⁵ Nesâî, “Müzâra'ât”, 44 (No. 3857).

⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/59 (No. 11582).

⁹⁷ Şeybânî, *Kitâbü'l-âsâr*, 167 (No. 750); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 6/303 (No. 21513).

⁹⁸ Elbânî, *İrvâü'l-ğalil*, 5/311. Ayrıca sahih olarak gelen şahidler için bk. Buhârî, “İcâre”, 10; Beyhakî, *es-Sünen*, 6/120 (No. 11985).

⁹⁹ Kevserî, *el-İmtâ'*, 28.

¹⁰⁰ Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-âsâr*, 141 (No. 638).

¹⁰¹ Buhârî, “Keffârâtü'l-îman”, 8. Ayrıca bk. Buhârî, “Hibe”, 6.; Buhârî, “Hibe”, 7; Müslim, “İtk”, 2 (No. 12-1504). Ayrıca bk. Müslim, “İtk”, 2 (No. 7-1504). Ayrıca diğer sahih hadis kaynakları için bk. Ebû Dâvûd, “Ferâid”, 12 (No. 2918); Tirmizî, “Velâ ve'l-hibe”, 1 (No. 2125); Nesâî, “Talâk”, 30 (No. 3449); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/170 (No. 25405); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/30, 6/186.

¹⁰² Tahâvî, *Şerhu me'âni'l-âsâr*, 4/43; Beyhakî, *Sünen*, 7/223 (No. 14664).

14. HADİS: Lü'lü'ü > Ebû Hanîfe > Hammâd > İbrâhim > Abdullah b. Mes'ûd.

“Mut‘a nikâhı, Muhammed’in (s.a.v.) ashabına gazveler esnasında bekârlıktan şikâyet etmeleri üzerine üç günlüğüne verdiği bir ruhsattı. Sonra Allah mut‘a nikâhını, nikâh, mehir ve miras âyetiyle neshetti.”¹⁰⁴

Ebû Yûsuf ve Şeybânî, bu hadisi İbn Mes'ûd tarîki ile aynı senedle rivayet etmiştir.¹⁰⁵

Müslim, Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân, Dârekutnî ve İbn Ebî Şeybe bu hadisi şâhid olarak Seleme b. el-Ekva' tarîki ile rivayet etmişlerdir.¹⁰⁶ Şuayb Arnaût, İbn Hanbel ve İbn Hibbân hadislerinin isnad yönü ile Şeyhayn'ın şartına göre sahih olduğunu söylemiştir.¹⁰⁷

İbn Mâce, bu hadisi şâhid olarak İbn Ömer tarîki ile rivayet etmiştir.¹⁰⁸ İbn Mâce'nin *Sünen*'ine yazılan *ez-Zevâid*'inde İbn Huzeyme'nin bu hadisi *Sahih*'inde, Hâkim'in de *el-Müstedrek*'inde tahrir ettiği zikredilmiştir.¹⁰⁹

Hadis, mürsel olarak rivayet edilmekle beraber sahih olarak gelen şâhidlerle desteklenmiştir.

15. HADİS: Lü'lü'ü > Ebû Hanîfe > Humeyd el-A'rec > Ebû Zer.

“Resûlullah (s.a.v.) kadınlarla arkalarından cinsi münasebette bulunmayı yasakladı.”¹¹⁰

Humeyd b. Kaş el-A'rec el-Mekkî Ebû Safvan el-Kârî el-Esedî: Kendisi hakkında İbn Sa'd, “sika” olduğunu, birçok hadis naklettiğini ve Mekke ehlinin kârîsi sayıldığını söylemiştir. Ahmed, “sika” olduğunu ve Sendel'in kardeşi olduğunu zikretmiştir. İbn Ma'in, Ebû Zür'a ve Ebû Dâvûd, kendisinin “sika” olduğunu zikretmişlerdir. Nesâî “Onda bir beis yoktur.” derken, İbn Hirâş “sika, sebt” olduğunu nakletmektedir. İclî ise “sika ve Mekkeli” olduğunu belirtmektedir. İbn Hibbân 130/748 senesinde öldüğünü kaydetmiştir. Tirmizî, *el-İlelü'l-kebîr*'de şöyle demiştir: “Buhârî şöyle dedi: “O, sikadır.” Yakup b. Süfyân da aynı şeyi zikretmiştir.¹¹¹

Ebû Zer Cündeb b. Cünâde el-Gıfârî: Sahâbîdir. (öl. 32/653)

Ebû'l-Vefâ el-Afgânî, bu hadisteki Humeyd el-A'rec ile Ebû Zer arasında düşen râviyi bularak ve hadisin inkitânını gidererek bu hadisi muttasıl duruma çıkarmıştır. Bu râvinin adının Abbâd b. Abdülhamîd olduğunu Ebû Hanîfe'nin *Müsned*'lerini toplayan iki hafızdan nakletmiştir. Onlar da Hâfiz Ebû'l-Kâsım Talha b. Muhammed ile Hâfiz Muhammed b. Hüseyin el-Belhî'dir.¹¹²

Seneddeki râvilere bakıldığında, Humeyd el-A'rec'in ölümü hicretin yüz otuzuncu senesi, Ebû Zer el-Gıfârî'nin ölümü ise hicretin otuz bir ya da otuz ikinci yılıdır. Arada bir kişinin düştüğü zahirdir. Burada düşen râvi, Hasen b. Ziyâd'ın *el-Müsned*'inde yer almamaktadır. Araştırmalar ışığında İbn Hüsrev ve Talha b. Muhammed, *Müsned*'lerinde, düşen bu râviyi zikretmektedirler. Bu nakli yapan Ebû'l-Vefâ el-Afgânî, arada düşen bu bu kişinin Abbâd b. Abdilhamîd olduğunu belirtmiştir.¹¹³ Buradaki kopukluk istinsaktan kaynaklanan bir kopukluk olabilir. Senedde düşen râvi Abbâd b. Abdilhamîd'e

¹⁰³ Buhârî, “Büyü”, 73; Müslim, “İtk”, 2 (No. 15-1505); Ebû Dâvûd, “Ferâid”, 12 (No. 2915); Ebû Dâvûd, “Ferâid”, 12 (No. 2917); Nesâî, “Büyü”, 78 (No. 4644); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/113 (No. 5929).

¹⁰⁴ Kevserî, *el-İmtâ'*, 29.

¹⁰⁵ Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-âsâr*, 152 (No. 698); Şeybânî, *Kitâbü'l-âsâr*, 93 (No. 432).

¹⁰⁶ Müslim, “Nikah”, 3 (No. 18-1405); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/55 (No. 16600); İbn Hibbân, *Sahih*, 9/457 (No. 4151); Dârukutnî, *Sünen*, 8/453 (No. 3685).

İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, 4/292 (No. 17351).

¹⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/55 (No. 16600); İbn Hibbân, *Sahih*, 9/457 (No. 4151).

¹⁰⁸ İbn Mâce, “Nikâh”, 44 (No. 1963).

¹⁰⁹ İbn Mâce, “Nikâh”, 44 (No. 1963).

¹¹⁰ Kevserî, *el-İmtâ'*, 29.

¹¹¹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 1/497-498.

¹¹² Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-âsâr*, 134-135 (No. 615).

¹¹³ Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-âsâr*, 134-135 (No. 615).

bakıldığında kendisi Saîd b. Cübeyr'den hadis işitmiştir. Zehebî, meçhul olduğunu söylemiştir. Buhârî, Hakîm b. Ya'lâ'nın kendisinden hadis rivayet ettiğini zikretmiş ve Hakîm için "fihî nazar" ifadesini kullanmıştır.¹¹⁴

Ebû Yûsuf ve Şeybânî, Ebû Zer tarîki ile rivayet etmişlerdir.¹¹⁵

Tirmizî, Ali b. Talk hadisine "hasen" demiştir.¹¹⁶

İbn Mâce, Nesâî, İbn Hibbân, Beyhakî, Taberânî ve Dârimî, bu hadisi şâhid olarak Huzeyme b. Sâbit tarîki ile rivayet etmişlerdir.¹¹⁷ Elbânî, İbn Mâce hadisini sahih olarak değerlendirmiştir.¹¹⁸ Hüseyin Selim Esed, Dârimî hadisindeki isnadın ceyyid olduğunu zikretmiştir.¹¹⁹ Şuayb Arnaût, İbn Hibbân hadisinin sahih olduğunu söylemiştir.¹²⁰

Ahmed b. Hanbel, Tahâvî, İbn Ebî Şeybe şâhid olarak Ali b. Talk tarîki ile bu hadisi nakletmişlerdir.¹²¹ Şuayb Arnaût, İbn Hanbel hadisinin son kısmının şâhidleriyle sahih olduğunu belirtmiştir.¹²²

İbn Râhûye, (öl. 238/853) bu hadisi Ümmü Seleme tarîki ile manen rivayet etmiştir.¹²³

Bu hadiste sika olan Humeyd b. Kays el-A' rec, Ebû Zer'den mürsel hadis rivayet etmiştir. Zira hicretin yüz otuzuncu senesinde ölen Humeyd'in, hicretin otuzuncu yılında ölen Ebû Zer'den hadis işitmesi mümkün değildir. Ebû Yûsuf'un *Âsâr*'ında ifade edildiği gibi düşen râvinin Abbâd b. Abdilhamîd olduğu belirtilmektedir. Hadis mürsel olmakla birlikte sahih olarak gelen şâhidlerle desteklenmiştir.

16. HADİS: Lü'lû' > Ebû Hanîfe > Hammâd > İbrâhim > Abdullah b. Mes'ûd.

"Kendisine gelen bir kadın Abdullah'a şöyle dedi: 'Ey Ebû Abdurrahman! Eşim benimle evliken öldü, benimle gerdeğe girmede, bana mehir vermedi.' Abdullah ona ne cevap vereceğini bilemedi. Bir ay boyunca kadına cevap vermeden bekledi. Sonra "Bu konu hakkında Resûlullah'tan herhangi bir şey işitmedim. Kendi görüşümle ictihad edeceğim. İctihadımda muvafık olursam Allah'tandır, yanılırsam bendendir." diyerek şunları söyledi: "O kadın için ne eksik ne fazla kendisi gibi olan kadınların mehiri, kocasından alacağı mirası ve beklemesi gereken iddeti vardır." Bunun üzerine birisi ona "Allah'a yemin olsun ki sen Resûlullah'ın Eşca' kabilesinden Vâşık'ın kızı Birva' hakkında verdiği hükmün aynısını verdin." deyince Abdullah kararının Resûlullah ile muvafakat etmesi üzerine öyle bir sevindi ki, Müslüman olduğundan beri böyle bir sevinç yaşamamıştı."¹²⁴

¹¹⁴ Muhammed b. Ahmed ez-Zehabî, *Mizânü'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî (Beirut: Dâru'l-Ma'rife), 2/369.

¹¹⁵ Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-âsâr*, 134-135 (No. 615); Şeybânî, *Kitâbu'l-âsâr*, 97 (No. 452).

¹¹⁶ Tirmizî, "Rada", 12 (No. 1197). Ayrıca bk. Tirmizî, "Rada", 12 (No. 1166).

¹¹⁷ İbn Mâce, "Nikah", 29 (No. 1924); Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübra*, thk. Abdülğaffar Süleyman el-Bindari ve Seyyid Gûsrevî Hasan (Beirut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1991), 5/319 (No. 8995); İbn Hibbân, *Sahîh*, 9/512 (No. 4198); Beyhakî, *Sünen*, 7/196 (No. 14496); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 4/89 (No. 3741); Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, thk. Tarık b. Avdullah, Abdülmuhsin b. İbrâhim el-Hüseyinî (Kahire: Dâru'l-Harameyn, 1415), 1/295 (No. 977); Dârimî, "Nikah", 30 (No. 2213).

¹¹⁸ İbn Mâce, "Nikah", 29 (No. 1924).

¹¹⁹ Dârimî, "Nikah", 30 (No. 2213).

¹²⁰ İbn Hibbân, *Sahîh*, 9/512 (No. 4198).

¹²¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/86 (No. 655); Tahâvî, *Şerhu me'ân'il-âsâr*, 3/45; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 4/251 (No. 17069).

¹²² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/86 (No. 655). Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/213 (No. 21903), 5/219 (No. 21907).

¹²³ İshâk b. İbrâhim İbn Râhûye, *Müsnedü İshak b. Raheveyh*, thk. Abdülğaffar b. Abdilhak el-Belûşî (Medine: Mektebetü'l-İmân, 1991), 4/95 (No. 49-1863).

¹²⁴ Kevserî, *el-İmtâ'*, 29-30.

Ebû Yûsuf bu hadisi benzer senedle nakletmiştir.¹²⁵ *Sünen-i Erbaa* müellifleri, Ahmed b. Hanbel, İmam Mâlik, Abdürrezzâk b. Hemmâm, Hâkim, Dârimî, İbn Ebî Şeybe bu hadisi Abdullah b. Mes'ûd (Bazılarında İbrâhim-Alkame-Abdullah) tarîki ile rivayet etmişlerdir.¹²⁶ Elbânî; Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî hadisini sahih olarak değerlendirmiştir.¹²⁷ Tirmizî, bu hadisin "hasen sahih" olduğunu söylemiştir.¹²⁸ Şuayb Arnaût, İbn Hanbel hadisine "sahih" demiştir.¹²⁹ Zehebî, Hâkim'in *Müstedrek*'teki hadisinin Şeyhayn'ın şartına göre sahih olduğunu zikretmektedir.¹³⁰ Hüseyin Selim Esed, Dârimî hadisinin isnad itibari ile sahih olduğunu söylemektedir.¹³¹

Bu hadis, sika olan Neha'î tarafından mürsel olarak rivayet edilmekle birlikte şahidleri kaynaklarda sahih olarak yer almaktadır.

17. HADİS: Lü'lû' > Ebû Hanîfe > Hammâd > İbrâhim > Âişe.

"Resûlullah (s.a.v.) Âişe'yi serbest bıraktı ve bunu talak saymadı." (Resûlullah hanımlarını kendisinden boşanıp boşanmamaları konusunda serbest bıraktı. Hanımlarının hiçbirinin boşanmak istememesi üzerine de bunu talak saymadı.)¹³²

Buhârî ve Müslim, bu hadisi İbn Şihâb-Ebû Seleme b. Abdîrrahman-Âişe tarîki ile nakletmişlerdir.¹³³

Bu hadîs, sika bir tâbiî olan İbrâhim en-Neha'î'den mürsel olarak rivayet edilmekle birlikte sahih olarak gelen şahidlerle desteklenmiştir.

18. HADİS: Lü'lû' > Ebû Hanîfe > Ebû Huceyye > Ebû'l-Esved > Ebû Zer.

"Saçınızın (rengini) değiştireceğiniz en güzel şey kına ve ketemdir."¹³⁴

Yahyâ b. Abdullah Ebû Huceyye el-Kindî el-Eclah el-Kûfi eş-Şî'î: Şa'bî ve birçok kimseden hadis rivayeti almıştır. Şu'be, Ali b. Müshir ve bir grup da ondan hadis rivayetinde bulunmuştur. İbn Adî, kendisinin sadûk ve Şî'î ancak hadislerinin müstakîm (sahih ya da hasen olan hadis)¹³⁵ olduğunu zikretmiştir. İbn Ma'în "lâ be'se bih" demiştir. Ebû Hâtim, hadisi ile ihticac edilmeyeceğini ve kavî

¹²⁵ Ebû Yûsuf, *Kitâbu'l-âsâr*, 132 (No. 607).

¹²⁶ Ebû Dâvûd, "Nikah", 32 (No. 2116); Tirmizî, "Nikah", 43 (No. 1145); İbn Mâce, "Nikah", 18 (No. 1891); Nesâî, "Nikah", 68 (No. 3358); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/447 (No. 4276); Mâlik b. Enes el-Asbahî, *Muvatta'ul-imâm Mâlik bi rivâyeti Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî*, thk. Abdülvehhab Abdüllatif (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1984), *Muvatta'*, "Nikah", 14 (No. 543) (*Muvatta'* olarak İmam Mâlik'in Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî rivayeti kullanıldı.); Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, 6/294 (10898); Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Neysâbüri, *el-Müstedrek ale's-sahihayn li'l-Hâkim mea ta'likâti'z-Zehebî fi't-telhîs*, thk. Mustafa Abdülkadir Ata (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 2/196 (No. 2737); Dârimî, "Nikah", 47 (No. 2246); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 10/166 (No. 29680).

¹²⁷ Ebû Dâvûd, "Nikah", 32 (No. 2118); Tirmizî, "Nikah", 43 (No. 1145); İbn Mâce, "Nikah", 18 (No. 1891); Nesâî, "Nikah", 68 (No. 3358).

¹²⁸ Tirmizî, "Nikah", 43 (No. 1145).

¹²⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/447 (No. 4276).

¹³⁰ Hâkim, *el-Müstedrek*, 2/197 (No. 2738).

¹³¹ Dârimî, "Nikah", 47 (No. 2246).

¹³² Kevserî, *el-İmtâ'*, 30.

¹³³ Buhârî, "Tefsîru'l-Kur'ân (Suretü'l-Ahzâb)", 5. Ayrıca bk. Buhârî, "Talak", 5; Müslim, "Talak", 4 (No. 22-1475). Ayrıca diğer kaynaklardaki sahih hadisler için bk. Ebû Dâvûd, "Talak", 12 (No. 2205); Tirmizî, "Talak", 4 (No. 1179); Nesâî, "Nikah", 2 (No. 3203); İbn Mâce, "Talak", 20 (No. 2052); Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 7/ 11; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/47 (No. 24254).

¹³⁴ Ketem: İçinde kızzılık (kızzıl renk veren boyar madde) bulunan bir bitki. İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, 6/3823; Kevserî, *el-İmtâ'*, 31.

¹³⁵ Abdullah Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2019), 239.

olmadığını söylemiştir. Zehebî, *Sünen-i Erbaa* müelliflerinin onun hadisine *Sünen*'lerinde yer verdiğini "عو" rumzunu kullanarak kitabında belirtmiştir.¹³⁶ İbn Ma'în, bir keresinde kendisine "sika ve sâlih" demiştir. İclî kendisinin "Küfeli ve sika" olduğunu belirtmiştir. Ebû Dâvûd ise kendisinin "zayıf" olduğunu zikretmiştir. Amr b. Ali, Eclah'ın 145/763 senesinde vefat ettiğini nakletmiştir.¹³⁷ İbn Hacer, Buhârî'nin *Edebü'l-müfred*'inde kendisinin hadisine yer verdiğini belirtmiş ve kendisini "sadûk, Şi'î" olarak zikretmiştir. Yedinci tabakadandır. 145/763 senesinde vefat etmiştir.¹³⁸

Ebû'l-Esved ed-Düelî el-Basrî el-Kâdî: İsmi Zâlim b. Amr b. Süfyan b. Cendel ed-Dil'dir. Ebû Hâtim, Basra kadılığını üstlendiğini belirtmiştir. Ebû Zer'den hadis işitmiştir. İbn Ma'în onu "sika" olarak zikretmiştir. İclî, onun sika ve Basralı bir tâbîi olduğunu söyleyerek "Nahivde ilk söz söyleyen kimse" olduğunu vurgulamıştır. Vâkîdî, Nebî zamanında Müslüman olan kimselerden olduğunu, Cemel gününde Ali'nin yanında savaştığını ve Ubeydullâh b. Ziyâd'ın valiliği döneminde öldüğünü zikretmiştir. Yahyâ b. Ma'în ve diğerleri, 69/689 senesinde şiddetli bir vebâ salgınında öldüğünü söylemiştir. İbn Ebî Hayseme ve Merzûbânî, seksen beş yaşındayken öldüğünü zikretmişlerdir. İbn Abdilber, onu *İstîâb*'da zikredip kendisinin dindar, akıllı, dilci, belagatçı, anlayışlı, zeki ve tâbîinin sikaları arasında olduğunu söylemiştir.¹³⁹ Ebû'l-Esved ed-Düelî, Mushaf'ı ilk noktalayan kimsedir. 69/689 senesinde ölmüştür. Muâviye ona hediye verip onu Basra kadılığına tayin etmiştir.¹⁴⁰

Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Ahmed b. Hanbel bu hadisi (Eclah)-Abdullah b. Büreyde-Ebû'l-Esved-Ebû Zer tarikiyle rivayet ederek senedi muttasıl hale getirmişlerdir.¹⁴¹ Tirmizî "hasen sahih" demiştir.¹⁴² Elbânî, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî hadisini sahih olarak değerlendirmiştir.¹⁴³ Şuayb Arnaût, İbn Hanbel hadisinin sahih hadis olduğunu zikretmiştir.¹⁴⁴

Ebû Yûsuf ve Şeybânî hadisi Ebû Zer tariki ile rivayet etmişlerdir.¹⁴⁵

Senedde yer alan râvilerden Ebû Huceyye (öl. 145/763), Ebû'l-Esved'den (öl. 69/689) mürsel hadis rivayet etmiştir. Kaynaklara bakıldığında arada düşen râvinin Abdullah b. Büreyde (öl. 115/734) olduğu görülmektedir. Hadis mürsel olmakla birlikte aynı senedle kaynaklarda inkitâ giderilerek ve sahih olarak rivayet edilmiştir.

19. HADİS: Lü'lû' > Ebû Hanîfe > Muhammed b. ez-Zübeyr > İmran b. Husayn.

"Resûlullah, 'Şer'an caiz olmayan fiil ya da sözlerle ilgili mevzularda nezir (adak) yapılmaz. (Yapılması halinde) keffâreti, yemin keffâretidir.' dedi."¹⁴⁶

Muhammed b. ez-Zübeyr et-Temîmî el-Hanzalî el-Basrî: İbn Ma'în, kendisine "da'îfun la şey" demiştir. Ebû Hâtim "leyse bi'l-kavî, fi hadîsîhî inkâr" demiştir. Buhârî "münkerü'l-hadîs" olduğunu zikredip "fîhi nazar" demiştir. Nesâî, zayıf olduğunu vurgularken İbn Adî, kalîlü'l-hadis, garîb ve ferd hadisleri rivayet ettiğini zikretmiştir. Ebû Hanîfe, kendisinden hadis işitmiştir. İbn Hacer, Sâcî'nin; Şu'be'nin onun hadislerinden razı olmadığını söylediğini zikretmiştir.¹⁴⁷ İbn Hacer, kendisini

¹³⁶ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 4/388-389. Ayrıca bk Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 1/2.

¹³⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 1/98.

¹³⁸ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 96 (No. 285).

¹³⁹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 4, s. 481.

¹⁴⁰ Celâlüddin Abdurrahman es-Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'âti fî tabakâti'l-lugaviyyine ve'n-nühâti*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl (Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye), 2/22-23 (No. 1334).

¹⁴¹ Ebû Dâvûd, "Tereccül", 18 (No. 4205); Tirmizî, "Libas", 20 (No. 1753); Nesâî, "Zînet", 16 (No. 5078). Ayrıca bk. İbn Mâce, "Libas", 32 (No. 3622); Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 11/153 (No. 20174); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/156. (No. 21423).

¹⁴² Tirmizî, "Libas", 20 (No. 1753).

¹⁴³ Ebû Dâvûd, "Tereccül", 18 (No. 4207); Tirmizî, "Libas", 20 (No. 1753); Nesâî, "Zînet", 16 (No. 5078).

¹⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/156. (No. 21423).

¹⁴⁵ Ebu Yûsuf, *Kitâbü'l-âsar*, 234 (No. 1037); Şeybânî, *Kitâbu'l-âsar*, 198 (No. 903).

¹⁴⁶ Kevserî, *el-İmtâ'*, 32.

¹⁴⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 3/563.

“metrûk” olarak zikretmiş ve altıncı tabakadan olduğunu belirtmiştir. Ebû Dâvûd, *Merâsil*'inde kendisinin hadisine yer vermiştir.¹⁴⁸

İmrân b. Husayn b. Ubeyd el-Huzâî el-Ezdî: Sahâbîdir. (öl. 52/672)

Müslim, Nesâî, Ahmed b. Hanbel, Dârimî, Şeybânî ve Beyhakî bu hadisi İmrân b. Husayn tarîkiyle (İmrân'dan nakleden râviler farklıdır.) rivayet etmişlerdir.¹⁴⁹ Elbânî, Nesâî hadisini sahih olarak değerlendirmiştir.¹⁵⁰ Şuayb Arnaût, İbn Hanbel hadisinin isnadının Müslim'in şartına göre sahih, ricalinin ise sika olduğunu zikretmiştir.¹⁵¹ Hüseyin Selîm Esed, Dârimî'nin *Sünen*'indeki hadis isnadının sahih olduğunu zikretmiştir.¹⁵²

Hâkim, *el-Müstedrek*'inde aynı senedle ancak sâkit olan Hasan'ı zikretmek suretiyle **Muhammed b. Zübeyr-Hasen-İmran b. Husayn** tarîkine muttasıl olarak yer vermiş, Zehebî *Telhîs*'inde sükût etmiştir.¹⁵³

Senedde yer alan Muhammed b. ez-Zübeyr hakkında metrûk değerlendirmesi yapılmıştır. Altıncı tabakadan olan Muhammed b. Zübeyr, İmran b. Husayn'dan (öl. 53/673) mürsel olarak hadis rivayet etmiştir. Hadis mürsel olmakla birlikte sahih senedle gelen şâhidlerle desteklenmiştir.

20. HADİS: Lü'lû' > Ebû Hanîfe > Hammâd > İbrâhim > Adî b. Hâtîm.

“Adî b. Hâtîm, Resûlullah'a (s.a.v.) boğazını kesmeye yetişmeden önce köpeğin öldürdüğü av hakkında sordu. Nebî köpek eğitilmiş öğretilmiş bir köpekse ve köpeği gönderirken besleme çekmişse o avı yemesini emretti.”¹⁵⁴

Adî b. Hâtîm b. Abdillâh et-Tâî: Sahâbîdir. (öl. 67/686)

Hadisi Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*'ında aynı senedle,¹⁵⁵ Buhârî ve Müslim ise Adî b. Hâtîm tarîki ile rivayet etmişlerdir.¹⁵⁶ (Adî b. Hâtîm'den rivayet edenler farklıdır.)

İbrâhim'in mürsellerinden olan bu hadis, kaynaklarda müttefekun aleyh olarak yer almakta, Adî b. Hâtîm tarîki ile sahih olarak rivayet edilmektedir.

21. HADİS: Lü'lû' > Ebû Hanîfe > Saîd b. Mesrûk > Abâye b. Rifâe

“Zekât develerinden bir deve kaçtı. Onu aradılar. Deveyi yakalamaktan yorulunca bir adam deveye ok attı. Ok deveyi öldürecek bir yerine isabet edip deveyi öldürdü. Bunun üzerine Nebî'ye devenin yenilip yenilemeyeceğini sordular. Resûlullah şöyle dedi: “Vahşî hayvanların kaçtığı gibi deve de ürküp kaçır. Deveyi kaçırmaktan korktuğunuz zaman bu deveye yaptığınızın aynısını yapın ve onu yiyin.”¹⁵⁷

¹⁴⁸ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 478 (No. 5885).

¹⁴⁹ Müslim, “Nezr”, 3 (No. 8-1641); Nesâî, “Eymân ve'n-nüzür”, 31 (No. 3812); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/432 (No. 19896); Dârimî, “Nüzûr ve'l-eymân”, 3 (No. 2337); Beyhakî, *Sünen*, 10/70 (No. 20563); Şeybânî, *Kitâbü'l-âsâr*, 158-159 (No. 719). Ayrıca sahih olarak gelen şâhidleri için bk. Ebu Dâvûd, “Eymân ve'n-nüzür”, 27 (No. 3313); Ebu Dâvûd, “Eymân ve'n-nüzür”, 27 (No. 3315); Tirmizî, “Nüzûr ve'l Eymân”, 1 (No. 1525); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/247 (No. 26140); Dârekutnî, *Sünen*, 4/158. (No. 2); Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 8/433 (No. 15813); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 11/412 (No. 12169).

¹⁵⁰ Nesâî, “Eymân ve'n-nüzür”, 31 (No. 3812).

¹⁵¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/432 (No. 19896).

¹⁵² Dârimî, “Nüzûr ve'l-eymân”, 3 (No. 2337).

¹⁵³ Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/338 (No. 7840).

¹⁵⁴ Kevserî, *el-İmtâ'*, 32.

¹⁵⁵ Ebu Yûsuf, *Kitâbü'l-âsâr*, 241. (No. 1066).

¹⁵⁶ Buhârî, “Vudû”, 33; Müslim, “Sayd ve'z-zebâih”, 1 (No. 1-1929). Ayrıca Adî b. Hâtîm tarîki ile sahih olarak gelen diğer hadisler için bk. Ebû Dâvûd, “Sayd”, 2 (No. 2447); Ebû Dâvûd, “Sayd”, 2 (No. 2849); Tirmizî, “Sayd”, 1 (No. 1465); Nesâî, “Sayd ve'z-zebâih”, 3 (No. 4265); İbn Mâce, Sayd, 3 (No. 3208); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/377 (No. 19391).

¹⁵⁷ Kevserî, *el-İmtâ'*, 32.

Saîd b. Mesrûk es-Sevrî el-Kûfî: Kendisi hakkında İbn Ma‘în, Ebû Hâtim, İclî ve Nesâî “sika” olduğunu zikretmiştir. Abâye b. Rifâe‘den hadis işitmiştir. İbn Ebî Âsım, 126/744 senesinde öldüğünü söylemiştir. Ahmed, 128/746 senesinde öldüğünün kendisine ulaştığını belirtmiştir. İbn Kâni‘de 127/745 senesinde vefat ettiğini kaydetmiştir. İbn Hibbân, onu *Sikât*’ta zikretmiştir.¹⁵⁸ İbn Hacer kendisini “sika” olarak nitelemiş ve *Kütüb-i Sitte* imamlarının hadisini kitaplarında rivayet ettiğini belirtmiştir.¹⁵⁹

Abâye b. Rifâe b. Râfi‘ b. Hadîc el-Ensârî ez-Zürkî Ebû Rifâe el-Medenî: Osman ed-Dârimî, İbn Ma‘în‘den kendisinin “sika” olduğunu zikretmiş, Nesâî de aynı şeyi söylemiştir. İbn Hibbân onu sikalar içerisinde saymıştır.¹⁶⁰ İbn Hacer kendisini güvenilir olarak nitelemiş ve üçüncü tabakadan olduğunu belirtmiştir. *Kütüb-i Sitte* imamları kendisinin hadisini kitaplarında rivayet etmişlerdir.¹⁶¹

Buhârî ve Müslim, bu hadisi Abâye b. Rifâe-Dedesi Râfi‘ tarîki ile rivayet etmişlerdir.¹⁶²

Senedde yer alan ve sika bir râvi olan Abâye b. Rifâe, dedesi Râfi‘ b. Hadîc’i atlayarak mürsel yapmıştır. Ancak sahih olarak gelen şahidlere bakıldığında arada atlanılan dedesinin zikredilerek seneddeki inkitân giderildiği görülmektedir.

22. HADİS: Lü‘lû > Ebû Hanîfe > Hammâd > İbrâhim > Âişe.

“Bana bir keler hediye edildi. Nebî’ye (s.a.v.) sordum. O da kelerin yenilmesini yasakladı. Daha sonra soru soran birisi gelip ben ona bu durumu haber verince Resûlullah şöyle dedi: “Kendin yemediğin bir şeyi başkasına yedirir misin?”¹⁶³

Keler (kertenkelenin büyüğü) etinin yenilmesinin hükmü ile ilgili çeşitli görüşler vardır. Bununla ilgili hadislere bakıldığı zaman Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî’nin *Sünen*’lerinde Hz. Peygamber’in onu yemediği ve haram olduğunu da söylemediği sahih olarak rivayet edilmiştir.¹⁶⁴ Bunun dışında Ebû Dâvûd’un *Sünen*’inde bir başka hadiste Hz. Peygamber’in keler etini yemeyi yasakladığı rivayet edilmiştir.¹⁶⁵

Ebû Yûsuf, Şeybânî ve İmam Mâlik, (öl. 179/795) bu hadisi Hammâd-İbrâhim-Âişe tarîki ile rivayet etmişlerdir.¹⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, İbn Râhûye, Beyhakî ve Tahâvî hadisi Hammâd-İbrâhim-Esved-Âişe tarîki ile rivayet etmişlerdir.¹⁶⁷ Şuayb Arnaût, Ahmed b. Hanbel hadisinin " لا تطعموهم مما لا تأكلون " kısmı hariç sahih olduğunu zikretmiştir.¹⁶⁸ Ebû'l-Vefâ, bu hadisin Ebû Hanîfe-Hammâd-İbrâhim-Esved-Âişe zinciri ile “merfû” ve “muttasil” olduğunu söylemektedir.¹⁶⁹

¹⁵⁸ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 2/42-43.

¹⁵⁹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 241 (No. 2393).

¹⁶⁰ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 2/297.

¹⁶¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 294 (No. 3196).

¹⁶² Buhârî, “Cihad ve’s-Siyer”, 191; Müslim, “Edâhi”, 4 (No. 20-1968). Ayrıca sahih olarak gelen diğer hadisler için bk. Tirmizî, “Ahkâm ve’l-fevâid”, 19 (No. 1492); Ebû Dâvûd, “Edâhi”, 15 (No. 2821); Ebû Dâvûd, “Edâhi”, 15 (No. 2823); Nesâî, “Sayd ve’z-zebâih”, 17 (No. 4297); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/140 (No. 17300).

¹⁶³ Kevserî, *el-İmtâ’*, 33.

¹⁶⁴ Ebû Dâvûd, “Et’ime”, 28 (No. 3795); Tirmizî, “Et’ime”, 3 (No. 1790), (Tirmizî bu hadise “hasen sahih” demiştir.); Nesâî, “Sayd ve’z-zebâih”, 26 (No. 4315).

¹⁶⁵ Ebû Dâvûd, “Et’ime”, 28 (No. 3796).

¹⁶⁶ Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 238 (No. 1053); Şeybânî, *Kitâbü'l-âsâr*, 179 (No. 816); Mâlik b. Enes el-Asbahî, *Muvatta’ul-İmâm Mâlik bi rivâyeti Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî*, thk. Abdülvehhab Abdüllatif (Beyrut: Dâru’l-Kalem, 1984), *Muvatta’*, “Dahâya”, 7 (No. 647). (İmam Muhammed’in rivayeti olan *Muvatta’*’da İmam Muhammed, İmam Mâlik’in *Muvatta’*’na ilaveten başka şeyhlerinden de 175 hadis ilave ettiği için bu kitaba Muhammed’in *Muvatta’*’ı da denildiği, muhakkikin mukaddimesinin 23 ve 25. sayfasında geçmektedir.).

¹⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/123 (No. 24961); İshak b. Râhûye, *Müsnedü İshak b. Râhûye*, 3/1014 (No. 1758); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/325 (No. 19908); Tahâvî, *Şerhu me’âni'l-âsâr*, 4/201.

¹⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/123 (No. 24961).

¹⁶⁹ Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-âsâr*, s. 238 (No. 1053).

İbn Râhûye, İbn Ebî Şeybe, Beyhakî ve Tahâvî bu hadisi Hammâd-İbrâhim-Esved-Âişe tarîki ile rivayet ederek arada düşen el-Esved'i getirmişlerdir.¹⁷⁰

Tahâvî, şöyle demiştir: “İçerisinde Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve Muhammed olan bir kavim, keler etini yemeyi mekruh saymışlardır. Delil olarak da Muhammed b. Hasen'in *Muvatta'*ındaki hadisi getirmişlerdir.”¹⁷¹

Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî rivayeti ile olan *el-Muvatta'* kitabında, eseri ta'lik eden Abdülvehhâb Abdüllatif şöyle demiştir: “İbrâhim, Âişe'yi duymamıştır. Bu, sika olan tâbiînün mürselidir. O da Hanefilerce makbuldür. Ayrıca Nehaî'nin mürselidir. O da Hanefilerce makbuldür.”¹⁷²

Ayrıca Şeybânî'nin rivayeti ile olan *Muvatta'*da Haskefi'nin cem ettiği Ebû Hanîfe'nin *el-Müsned'*inde, bu hadisin senedi inkitâsız olarak arada el-Esved'i zikretmek suretiyle yer almıştır.¹⁷³

Senedde yer alan râvilerin tamamı sikadır. Râvileri incelendiğinde İbrâhim en-Nehaî'nin atladığı bu râvinin yine sika olan dayısı el-Esved olduğu görülmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi Hanefî mezhebine göre sika olan tâbiînün mürseli sahihtir. İbrâhim en-Nehaî tâbiîn ve sikadır. Mürselleri Hanefî mezhebine göre hüccettir.

Değerlendirme

Hasen b. Ziyâd'ın *el-Müsned'*inde, sened ve râvilerinin incelendiği bu yirmi iki mürsel hadisten on yedisi İbrâhim en-Nehaî'nin mürselidir. Râvilere bakıldığında İbn Hacer, Muhammed b. ez-Zübeyr'i “metrûk” olarak nitelemiş, Ebû Huceyye (Eclah) hakkında da sika, sadûk, zayıf gibi değişik değerlendirmeler yapılmıştır. Bu iki râvi dışında tüm hadislerin senedlerinde yer alan râviler sikadır.

Hasen b. Ziyâd'ın Hanefî mezhebine mensup olması hasebiyle *el-Müsned'*inde de Hanefîler'in hadislerle ve mürselle bakış açısı etkili olmuştur. Zira Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî mezhebine göre râvinin tâbiî ve sika olması durumunda rivayet ettiği mürsel hadis hüccet kabul edilir. Senedler incelendiğinde mürsillerin hem tâbiî hem de sika olmaları bu durumu açıkça göstermektedir.

Ebû Huceyye (Eclah) > Ebû'l-Esved > Ebû Zer tarîki araştırıldığında ilgili kaynaklarda senedde yer almayan Abdullah b. Büreyde getirilerek senedin inkitâ giderilmiştir.

Humejd el-A'rec > Ebû Zer tarîkinde sika ve tâbiî olan Humejd el- A'rec'in mürsel yaptığı görülmektedir. Ebû'l-Vefâ Afgânî, arada düşen râvinin Abbâd b. Abdilhamîd olduğunu zikretmektedir. Zehebî bu râvinin meçhul olduğunu belirtmiştir. Ancak sened Huzeyme b. Sâmit tarîki gibi sahih olarak gelen şâhidlerle desteklenmiştir.

Muhammed b. ez-Zübeyr > İmran b. Husayn tarîkinde Muhammed'in mürseli söz konusudur. Müslim'in *Sahîh*'i ve Nesâî'nin *Sünen*'inde Ebû Kılâbe > Ebû'l-Mühelleb > İmrân tarîki sahih olarak yer almıştır. Hâkim, *Müstedrek*'inde arada düşen Hasan'ı zikretmek suretiyle Muhammed b. Zübeyr-Hasan-İmran tarîkine muttasıl olarak yer vermiş, Zehebî *Telhis*'inde sükût etmiştir. Ayrıca şâhid olarak Âişe ve Sâbit b. Dahhâk tarîkleri ile desteklenmiştir.

Sâid b. Mesrûk > Abâye b. Rifâ'e tarîkinde ise Abâye, dedesini (Râfi' b. Hadîc'i) atlayarak mürsel yapmıştır. Abâye tâbiî ve sika bir râvidir. Dolayısıyla Hanefî mezhebine göre bu râvinin mürseli hüccettir. Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde aynı tarîkin sonuna dedesi Râfi' getirmek suretiyle var olan inkitâ giderilmiştir. İbn Mâce dışındaki *Sünen-i Erbaa'*da da Râfi' tarîki sahih senedle gelmiştir.

Sonuç

Sonuç olarak mürsel hadisin hücciyeti konusunda değişik görüşler ortaya atılmıştır. Hadis usûlünde mürsel hadis, seneddeki inkitâdan kaynaklanan zayıf hadis kategorisi içerisinde yer almaktadır. Hadislerin sıhhati açısından senedinde yer alan râvilerde herhangi bir kopukluk olmaması son derece önemlidir. Ancak mürsel hadisler zayıf kategorisi içerisinde yer alsa bile muhaddis ve çoğu fakih zayıf

¹⁷⁰ İshak b. Râhûye, *Müsnedü İshak b. Râhûye*, 3/1014 (No. 1758); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 8/79 (No. 24831); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/325 (No. 19908); Tahâvî, *Şerhu me'âni'l-âsâr*, 4/201.

¹⁷¹ Tahâvî, *Şerhu me'âni'l-âsâr*, 4/ 200-201.

¹⁷² *Muvatta'*, “Dahâyâ”, 7 (No. 647).

¹⁷³ *Muvatta'*, “Dahâyâ”, 7 (No. 647).

hadislerle amel etmektedirler. Sahâbî mürseli ittifakla sahihtir. Tâbiînün mürseli konusunda da Hanefî, Mâlikî, Ahmed b. Hanbel ve kelâmcıların çoğunluğunun görüşü, mürsilin tâbiî ve sika olması halinde mürsellerinin de hüccet olacağı şeklindedir. İmam Şâfiî ise beş şartın birinin tahakkuku halinde mürselin hücciyetini kabul etmektedir. Fıkıhta ihtilâflı meselelerin çoğu mürsel hadislerle ilgilidir. İlk dönemlerde râvilerin genellikle sika olmaları, peygamber dönemine yakınlık, ihtisar gibi sebeplerden dolayı hadislerin mürsel olarak rivayet edilmesi yaygındır.

Ele alınan hadisler Hasen b. Ziyâd'ın Ebû Hanîfe'nin *Müsned*'indeki hadisler olduğu için aynı zamanda ilk dönem kaynaklarıdır. Hanefî mezhebinin mürsel hadislere bakış açısının hadislere yansıdığı net bir şekilde gözlemlenmektedir. Zira Hanefî ve diğer iki mezhebe göre tâbiî ve sika olan bir râvinin mürsel rivayeti hüccettir. Dolayısıyla onlar tâbiî olan sikanın mürselini bir eksiklik olarak görmemektedirler ve hadisleri de bu şekilde rivayet edebilmektedirler.

Araştırmalar sonucunda yirmi iki mürsel hadisin on yedisini Neha'î'nin mürselleri oluşturmaktadır. Neha'î ise tâbiî ve sikalığı sâbit olan bir râvidir. Zaten bu on yedi Neha'î mürselinin senedi de sahih kaynaklarda muttasıl halde sahih olarak yer almaktadır. İncelenen hadislerde iki râvi hariç mürsel yapan râvilerin hepsi sika ve tâbiîdir. Dolayısıyla bir bakıma Hanefî mezhebinin de mürsel yapan her râviyi değil, sika ve tâbiî olanların mürsellerini titizlikle almaya çalıştığı gözlemlenmektedir. Ayrıca incelenen bu mürsel hadisler de birçok sahih kaynakta gerek aynı senedle inkitâi giderilerek gerek sahih olarak gelen şâhidlerle yer almakta ve desteklenmektedir.

Kaynakça

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb Arnaût. Kahire: Müessesetü Kurtuba, ts.

Ali el-Kârî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân. *Şerhu Müsnedi Ebî Hanîfe bi cem'i Ebî Muhammed Abdullah b. Muhammed el-Buhârî el-Hârisî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1985.

Abdürrezzak es-San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm. *el-Musannef*. thk. Habîbu'r-Rahman el-A'zamî. 11 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 2. Basım, 1983.

Akyol, Aşur. *Hasan b. Ziyâd el-Lü'lûi ve Hadis İmindeki Yeri*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Atar, Fahrettin. *Fıkıh Usûlü*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay. 2013.

Aydemir, Selahattin. "Ebû Hanîfe'nin Re'yini Hadis ile Temellendirmesi ve Uygulamaya Dair Bazı Örnekler". *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 8/15 (Haziran 2021), 95-119.

Aydınlı, Abdullah. *Hadis Istılahları Sözlüğü*. İstanbul: MÜ İlahiyat Vakfı Yayınları, 10. Basım, 2019.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin. *es-Sünenü'l-kübrâ li'l-Beyhakî ve fi zeylihî el cevherü'n-nakîyy li Alaaddin b. Osman el-Mardîni İbn Türkmânî*. 10 Cilt. Haydarabad: Meclisü Dâireti'l-Me'ârifî'n-Nizâmiyye, h. 1344.

Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Basrî. *Müsnedü'l-Bezzâr*. thk. Sabri Abdülhâlik eş-Şâfi'î. 18 Cilt. Medine: Mektebetü'l-'Ulûm ve'l-Hikem, 1988-2009.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *Sahîhü'l-Buhârî*. 8 Cilt. İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1979.

Çakan, İsmail Lütfî. *Hadis Usûlü*. İstanbul: MÜ İlahiyat Vakfı Yayınları 13. Basım, 2006.

Dârekutnî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer. *Sünenü'd-Dârekutnî*. thk. Seyyid Abdullah Haşim Yemânî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1966.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân. *Sünenü'd-Dârimî ve'l Ehâdis Müziletün Bi Ahkâmi Hüseyin Selim Esed Aleyha*. thk. Fevvez Ahmed Zümerli, Hâlid es-Seb' el-İlmî. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1407.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvûd*. Haz.: İzzet Ubeydü'd-Dü'âs ve Adil es-Seyyid. 5 Cilt. Hamas: Dâru'l-Hadis, 1973.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvûd fi 't-ta'liki hükmü'l Elbânî*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *Risâletü Ebî Dâvûd ilâ ehli Mekkete fî vasfi sünenihî*. Beyrut: Mektebü'l-İslâmî, 3. Basım, h.1401.

Ebû Hanîfe, Nu'mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh. *el-'Âlim ve'l- müteallim*. (İmam-ı A'zam'ın Beş Eseri İçinde) çev. Mustafa Öz. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1992.

Ebû Yûsuf, Ya'kûb b. İbrâhîm. *Kitâbü'l-âsâr*, Haz.: Ebû'l-Vefâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.

Elbânî, Muhammed Nâsirüddîn. *İrvâü'l-ğalîl fî tahrîc-i menâri's-sebil*. 8 Cilt Beyrut: Mektebü'l-İslâmî, 1979.

Gül, Mutlu. *Hanefti Usulünde Hadis Tenkidi*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018.

Hâkim en-Neysâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh. *el-Müstedrek ale's-sahîhayn li'l-Hâkim mea ta'likâti'z-Zehebî fî't-telhîs*. thk. Mustafa Abdülkadir Ata, 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali. *el-Kifâye fî ilmi'r-rivâye*. b.y.: Dâiretü'l-Me'ârifî'l-Osmâniyye, 1357.

Hatiboğlu, İbrâhîm. "Müsned". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/102. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Hârizmî, Ebû'l-Müeyyed Muhammed b. Mahmûd. *Câmi'ü'l-Mesânîd*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed. *el-Kitâbü'l-musannef fî'l-ehâdis ve'l-âsâr*. thk. Abdülhâlik el-Afgânî vd. 15 Cilt. Bombay: Dâru's-Selefiyye, 2. Basım, 1979.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî. *Tehzîbü't-Tehzîb*. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1996.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî. *Takrîbü't-Tehzîb*. 1 Cilt. Halep: Dâru'r-Reşîd, 1986.

İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân. *Sahîhu İbn Hibbân bi tertîbi İbn Balabân*. thk. Şuayb Arnaût. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1993.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *Sünenü İbn Mâce*, el-Ehâdisü Müziletün bi Ahkâmi'l-Elbânî. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâru'l-Fikir, ts.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *Sünenü İbn Mâce*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâru'l-Fikir, ts.

İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. thk. Abdullah Ali el-Kebîr, Muhammed Ahmed Hasebüllah ve Hâşim Muhammed eş-Şâzelî. 8 Cilt Kahire: Dâru'l-Me'ârif, ts.

İbn Râhûye, Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm. *Müsnedü İshak b. Raheveyh*. thk. Abdülgafûr b. Abdilhak el-Belûşî. Medine: Mektebetü'l-İmân, 1991.

İbnü's-Salâh, Ebû Amr Takıyyüddîn Osman. *Mukaddimetü İbni's-Salâh*. nşr. Nureddin Itr. Dimeşk: Dâru'l-Fikir, 1406/1986.

Kevserî, Muhammed Zâhid. *el-İmtâ' bi sîreti'l-İmâmeyn Hasen b. Ziyâd ve sâhibihi Muhammed b. Şücâ'*. Kahire: Matba'atü'l-Envâr, 1368.

Koçinkağ, Mansur. *İmâm Şafî ve Mürsel Hadis: Çağdaşçı Yaklaşımlara Dair Birkaç Mülâhaza*. Araştırma Notları, Hadis Tetkikleri dergisi, (117-125), 119.

Koçinkağ, Mansur. "İmâm Şafî ve Mürsel Hadis: Çağdaşçı Yaklaşımlara Dair Birkaç Mülâhaza" *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 9/1 (2011), 117-125.

Mâlik b. Enes Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes. *Muvatta'ul-imâm Mâlik bi rivâyet-i Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî*. thk. Abdülvehhab Abdüllatif. 1 Cilt Beyrut: Dâru'l-Kalem, 2. Basım, 1984.

Münzirî, Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî. *Muhtasarü Süneni Ebî Dâvud li'l-hâfiz el-Münzirî ve mea meâlimi's-süneni li Ebî Süleyman el-Hattâbî ve mea Tehzîbü İbn Kayyim el-Cevziyye Muhammed b. Ebîbekir*. thk. Muhammed Hâmid el-Fakî. 8 Cilt Kahire: Mektebetü's-Sünneti'l-Muhammediyye.

Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Sahîhu Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts.

Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb. *Sünenü'n-Nesâî (el-Müctebâ mine's-Sünen) el-Ehâdisü müziletün bi ahkâmi'l-Elbânî*. thk. Abdülfettah Ebû Gudde. Halep: Mektebetü'l-Matbû'âti'l-İslâmî, 1986.

Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb. *Sünenü'n Nesâî el-Kübrâ*. thk. Abdülğaffar Süleyman el-Bindari ve Seyyid Güsrevi Hasan. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1991.

Polat, Salahattin. *Mürsel Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Polat, Salahattin. "Mürsel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/52-54. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahman. *Buğyetü'l-vu'âti fî tabakâti'l-lugaviyyîne ve'n-nühâti*. thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhim. 2 Cilt Beyrut: Mektebetü'l-'Asriyye.

Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahman. *Tedribü'r-Râvi fî Şerh-i Takrîbi'n-Nevevî*. thk. Abdülvehhâb Abdüllatif. Dâru'l-Fikir, ts.

Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs. *er-Risâle*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir.

Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Hasen. *Kitâbu'l-âsâr me'a isâr' bi ma'rifeti ruvâti'l-âsâr li İbn Hacer*. Kırâşa: İdâretü'l-Kur'ân ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, h. 1407.

Taberânî, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-kebir*. thk. Hamdi Abdülmecid es-Selefi. 25 Cilt. Musul: Mektebetü'l-'Ulûm ve'l-Hikem, 2. Basım, 1983.

Taberânî, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-evsat*. thk. Tarık b. Avdullah, Abdülmuhsin b. İbrâhim. Kahire: Dâru'l-Harameyn, 1415.

Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed. *Şerhu me'âni'l-âsâr*. thk. Muhammed Zührî en-Neccâr. 4 Cilt Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1979.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *Sünenü't-Tirmizî ehâdisü müziletün bi ahkâmi'l Elbânî aleyha*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *el-Câmiü's-Sahîh ve hüve Sünenü't-Tirmizî*. thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî. 5 Cilt, b.y.: Dâru'l-Fikir, ts.

Ünal, İsmail Hakkı. *İmam Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışı ve Hanevî Mezhebînin Hadis Metodu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1994.

Ünal, İsmail Hakkı. "Ebû Hanîfe'nin Hadis Sünnet Anlayışı", *İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe ve Düşünce Sistemi Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri*. 2/275-292. Mudanya: Kur'ân Araştırmaları Vakfı, 2003.

Ünal, İsmail Hakkı. "Ebû Hanîfe'nin Hadis Sünnet Anlayışı". *Ktp.İsam*. 25 Temmuz 2021. <http://ktp.isam.org.tr/makaleilh/recordlist.php?Dergivalkod=0304>

Yıldırım, Enbiya "Bir Büyük Muhaddisin Ardından: Şuayb el-Arnaût (Vefeyat)". *İslâm Araştırmaları Dergisi*. 36 (2016), 215-221.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *Mizânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*. thk. Ali Muhammed el-Bicâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.

Zeyla'î, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullah b. Yûsuf. *Nasbü'r-râye li tahrîc-i ehâdisi'l-hidâye*. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, ts.